

UNIVERZITA PARDUBICE
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Bakalářská práce

**Kuchařka a její role v mikrosvětě
kališnických far**

Kristýna Doležalová

Pardubice 2023

Univerzita
Pardubice Fakulta
filozofická
Akademický rok:
2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: **Kristýna Doležalová**
Osobní číslo: **H20313**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Historie (dvouoborové)**
Téma práce: **Kuchařka a její role v mikrosvětě kališnických
far**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Okruh osob obývajících středověkou faru byl mužským mikrosvětlem narušovaným přítomností kuchařky/hospodyně. Její pozici a úlohu regulovala řada psaných i nepsaných norem. Kuchařka byla na jedné straně vnímána jako potenciální nebezpečí pro dodržování celibátu ze strany duchovního a na straně druhé neopomenutelným článkem chodu farářovy domácnosti. Z řady kauz projednávaných Dolní konzistoří vyplývá, že nezřídka žil duchovní se svojí kuchařkou ve faktickém konkubinátu nebo použil zdroje farnosti k zabezpečení některé neprovdané příbuzné. V bakalářské práci opírající se o farní prameny student představí napětí mezi dikcí preskriptivních pramenů a každodenní realitou.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Lavička, Roman: Městský farní kostel ve středověkých Čechách: Trhové sviny 1280-1520. České Budějovice 2011.
- Lenderová, Milena a kol.: Žena v českých dějinách od středověku do 20. století. Praha 2008.
- Šmahel, František: Ženy na okraji předhusitské společnosti. Konkubíny vesnických farářů, in: Mezi středověkem a renesancí, Praha 2002.
- Kůrka, Pavel: Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu. Praha 2010.
- Šmahel, František: Husitské Čechy. Struktury – procesy – ideje. Praha 2001.
- Zilynská, Blanka: Utrakvistická církevní správa a možnosti jejího studia. In: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku. Eds. J. Hlaváček - J. Hrdina, Praha 2003, s. 39-53.

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Martin Čapský, Ph.D

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:
Termín odevzdání bakalářské práce:

doc. Mgr. Jiří Kubeš,
Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek,
Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne

Prohlášení

Práci s názvem Kuchařka a její role v mikrosvětě kališnických far jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 28.08.2023

Kristýna Doležalová v. r.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Mgr. Martinovi Čapskému, Ph.D za odborné vedení této bakalářské práce, jeho cenné připomínky, rady a velkou trpělivost a ochotu při poskytovaných konzultacích poskytnutých ke zpracování této práce.

Název

Kuchařka a její role v mikrosvětě kališnických far

Anotace

Tato bakalářská práce se věnuje postavení farní kuchařky v pozdně středověké společnosti. V nařízeních vypracovaných pro farní duchovní Dolní konzistoří je vedle obecného pojmenování „čeled“, kterou má duchovní vést k pořádku, specificky zmiňován pouze jeden z článků farního mikrosvěta, a to farní kuchařky. Kněží byli vybízeni, aby si za své hospodyně nevybírali ženy, které by svým vystupováním nebo věkem mohly zavdávat příčinu k pomluvám. Ve své práci se proto pokouším odpovědět na několik otázek. Nejprve o jak rozšířený fenomén se jednalo a zda v průběhu 15. a 16. století docházelo k proměnám přístupu konzistoře v čase? Zároveň se pokouším zmapovat základní typy (dochovaných) pramenů, které mohu ke studiu těchto ženských aktérek využívat.

Klíčová slova

Pozdní středověk, farnost, kněz, kuchařka, ukázněvání

Title

The cook and her role in the microcosm of Hussite parish houses

Annotation

This bachelor thesis is researching the view of parish cooks in late medieval society. In orders conceived for the parish spiritual Consistory, besides the general term "servants", which is supposed to be maintained in an order by a priest, is specifically mentioned only one column of the parish microworld, the aforementioned, parish cooks. Clerics were urged not to choose women who may give cause for rumors, neither by their age nor their appearances, as maids. The thesis not only deals with the question considering the occurrence of this phenomenon but also if the approaches of The Consistory changed over the 15th and 16th centuries. Last but not least, I tried to map out basic types of preserved sources, which may be used as legitimate historical sources of information concerning the topic.

Key words

Late Middle Ages, Hussite parish houses, priest, cook, disciplining

Obsah

Úvod.....	9
Mikrosvět kališnické fary.....	11
Dolní konzistoř.....	12
Farní komplexy	12
Faráři	13
Hnutí husitské a středověká žena	15
Postavení kuchařek	16
Kuchařky a kšafy	19
Václav Rosa	22
Zločiny kuchařek.....	24
Zločiny proti kuchařkám.....	25
Celibát	26
Kuchařky jako konkubíny	27
Manželství s kuchařkami.....	28
Obtěžkaná kuchařka	29
Kuchařka manželka nebo příbuzná?	30
Kuchařky v dobové literatuře.....	31
Písň žáků darebáků.....	31
Středověké písň cechu žakovského	32
Mikuláš Konáč z Hodiškova	32
Šimon Lomnický z Budče a <i>Kupidova střela</i>	33
Další zmínky o kuchařkách.....	34
Závěr	36
Summary	38
Seznam pramenů a literatury.....	39
Prameny	39
Literatura.....	39

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá početnou skupinou osob vystupujících v rámci pozdně středověké společnosti – kuchařkami sloužícími na kališnických farách. Tomuto tématu se v minulosti věnoval již František Šmahel, jehož kapitola „Ženy na okraji předhusitské společnosti: konkubíny vesnických farářů“ v knize *Mezi renesancí a středověkem* tuto problematiku mapuje jen v době předhusitské a naprosto vynechává poměrně bohatý soubor zpráv z pohusitské doby. S jeho pomocí můžeme hledat odpovědi na otázku, nakolik se díky husitství s jeho morálně-teologickými apely situace na farách změnila a zda ke svému výzkumu můžeme využívat další druhy pramenů. Šmahel se ve své knize věnuje vizitaci arcijáhna Pavla z Janovic, který v 80. letech 14. století navštívil přes 300 osad, v nichž pátral po pravosti obvinění týkajících se vztahu duchovních a jejich služek. V mnoha případech byla obvinění podložena hlasy osadníků či svědectvími jiných kněžích.¹ Ze statistik, ke kterým Šmahel ve své práci dospěl vyplývá, že z 268 vizitovaných venkovských lokalit objevil arcijáhen přes 130 farářských konkubín žijících buď na faře nebo v přilehlém okolí, bezdětných i takových, které měly jedno či více dětí.² Změnila se nějak situace v době pohusitské?

Vedle (případné) proměny postavení kuchařky ve farním mikrosvětě mě bude zajímat i reflexe jejího postavení ze strany společnosti. František Šmahel zdůrazňuje odsudky, s jakými se setkávaly farářovy konkubíny, případně jejich děti. V mojí práci mě proto bude zajímat, zda se proměnila společenská reflexe těchto žen a jakým způsobem. Proč farářovy kuchařky přitahovaly tolik pozornosti? Nejenže takovéto ženy představovaly narušení čistě mužské instituce se striktními pravidly, také se vymaňovaly ze svého sociálního prostředí. Zvláště na venkově musíme počítat s tím, že získání místa kuchařky znamenalo nejen ekonomické zajištění, ale i sociální vzestup. Zatímco pro faráře byly možným lákadlem i nezbytnou výpomocí, obyčejní lidé jim mnohdy záviděli a ženy nechtěly v kostele sedět vedle nich³.

Úvodem své práce ve stručnosti představím mikrosvět kališnické fary, především faráře a jeho povinnosti, koho všeho zaměstnával a také jak se farní síť rozvíjela. Přestože její rozvoj probíhal v našich zemích oproti západu se značným zpožděním⁴, bylo to právě 14.

¹ ŠMAHEL, František. *Mezi středověkem a renesancí*. Argo, Praha: 2002. ISBN80-7203-426-X. s. 72.

² Tamtéž s. 77-78.

³ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896. s. 622.

⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0186-7. s. 206.

století, kdy se její zhoustnutí projevilo úpadkem arcijáhenského úřadu, jehož povinnosti převzali děkani.⁵

Další kapitola ve stručnosti shrnuje postavení středověké ženy mezi husity. Ačkoliv bylo postavení ženy sloužící na faře silně ovlivněno jejím povoláním, jedná se o obecné vykreslení dané doby, ve které byly ženy v myslích mnoha kazatelů stále viděny jako dcery hříšné Evy.⁶

Bližšímu postavení kuchařek se věnuje následující kapitola, která bere v potaz některé dobové prameny připodobňující kuchařky k ďáblovým kobylám⁷, ale zároveň obhajující nepopiratelnou důležitost těchto žen v jejich povoláních.

Kšafty tvoří pravděpodobně nejrozšířenější skupinu písemných památek, které lze při zkoumání vztahu mezi kuchařkou a faráři využít. Třetí kapitola se podrobněji věnuje konkrétním případům, kdy kuchařka po kněžově smrti dědila peníze, oblečení nebo i jiné hmotné statky. Odbočka je zde věnována knězi Václavu Rosovi, který až nadměrně střídal fary a s kuchařkami neměl dobrých vztahů.

V podstatě plynule v návaznosti na Rosovy zážitky kuchařkou, která jej okradla⁸ navazuje kapitola právě o zločinech, ať už ze strany žen či jejich pánů. Žena sloužící na faře bylo pro mnoho kněžích nepřitelem⁹, ale pro mnoho jiných nepostradatelnou výpomocí, které bezmezně věřili s veškerým svým majetkem.

Předposlední a nejobsáhlejší kapitola pojednává o problematice celibátu a konkubinátu, kde na konkrétních případech kuchařek, které žily s knězi v partnerství, představím, jak často se takovéto věci děly, jak k této problematice přistupovala konzistoř a jak závažná daná provinění byla.

Poslední kapitola tvoří úryvky o kuchařkách z dobové literatury. Po zdokonalení knihtisku v polovině 15. století začala komunikační revoluce, která vedla během následujících dvou století k vydavatelskému boomu, což vedlo ke snadnějšímu šíření literatury a mnohonásobně početnějšímu počtu vydaných knih. Jedná se tedy o důležité prameny ke zkoumání dané doby.

V této práci budu hledat odpovědi na otázku, jaké bylo opravdu postavení kuchařek na farách a jak důležitá byla jejich role. Ačkoliv by se na jednu stranu mohlo zdát, že žena prací na faře posílila svůj sociální status, v dobových pramenech jsou mnohdy uráženy a

⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*, s. 208-209.

⁶ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země koruny české V*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-296-1. s. 408.

⁷ LOMNICKÝ, Šimon. *Kupidova střela: Dětský rápek*. Brno: Atlantis, 2000. ISBN 80-7108-216-3. s. 106.

⁸ MENČÍK, F. *Zápisky kněze Václava Rosy*. Vídeň, 1879. s. 28.

⁹ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 628-629.

připodobňovány k lehkým pekelným stvořením.

Mikrosvět kališnické fary

Městské farní kostely byly nejen hlavními dominantami panoramatu středověkých měst¹⁰, ale také sloužily jako pravděpodobně nejdůležitější středověké sociální prostory. Nebyly využívány pouze jako liturgická a memoriální ohniska, kde se odehrávala každodenní verbální i nonverbální komunikace a kde se prezentovali jednotlivci i společnosti¹¹, vlivem častého dobývání kostelů v 15. století u nich lze uvažovat i o funkci pevnostní.¹² Toto tvrzení lze podpořit písemnými prameny, ale především logikou věci, kdy kostel byl jednou z mála kamenných staveb ve vesnici, často stával položen na vyvýšenině a byl obehnán hřbitovní zdí, která mohla v případě útoku být využita jako zeď obranná.¹³ Venkovské i městské fary také mohly sloužit jako lokální ohniska vzdělanosti, kdy gramotný farář převyšoval svou vzdělaností ostatní farníky.¹⁴ Dopad farářova kázání navíc závisel nejen na jeho rétorice, ale také na předaných znalostech, ačkoliv vzdělání nebylo prvotním záměrem, šlo především o pobídnutí k většímu prohloubení svého náboženského života a zlepšení morálky.¹⁵

Rozvoj farní sítě byl pevně spjat s rozvojem osad, protože pro její úspěšné vybudování byla mimo dostatečného hmotného zajištění důležitá i vhodná vzdálenost a komunikační přístupnost.¹⁶ Síť far byla vytvořena na začátku 13. století a v následujících érech jen drobně doopravována.¹⁷ Důležitou roli zde zastával lokátor, který budoucí sídliště navrhoval, v potaz při tom musel brát právě síť okolních cest, přičemž nová stavba mohla zaujmout i místo, kde se již nějaká v minulosti nacházela. V ideálním případě byl kostel založen v centru osady, s velikostí ne nutně úměrnou k jeho velikosti, ta mohla reflektovat finanční možnosti zakladatele či jeho ambice. Finanční prostředky mohl nabídnout majitel panství nebo byly tvořeny penězi z poslední vůle, dary nebo darovanými penězi.¹⁸

Diecéze byly již od 12. století děleny na 10 českých a 6 moravských arcijáhensství, ze

¹⁰ HRDINA, Jan; JÍŠOVÁ, Kateřina. *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku* Praha: Scriptorium, 2015, ISBN 978-80-86852-73-7. s. 20.

¹¹ ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*. České Budějovice: Vedita, 2011. ISBN 978-80-86829-70-8. s. 143.

¹² HRDINA, Jan; JÍŠOVÁ, Kateřina. *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, s. 43

¹³ ŠIMŮNEK, Robert a Roman LAVIČKA. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 195.

¹⁴ Tamtéž. s 174

¹⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*, s. 216.

¹⁶ ŠIMŮNEK, Robert a Roman LAVIČKA. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 144.

¹⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*, s. 216.

¹⁸ ŠIMŮNEK, Robert a Roman LAVIČKA. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 213-215.

kterých později vznikly děkanáty. Arcijáhni měli reprezentativní a bohoslužebnou funkci, jejich význam však brzy ustoupil do pozadí, a nejen kvůli své provázanosti s beneficií bylo nutné tento úřad vyměnit¹⁹. Stabilitu nabídl „správní mezičlánek“²⁰ děkanátů na venkově, který vytvořil síť 53 děkanátů v Praze, 6 v Litomyšli a 33 v Olomouci. Od 14. století tedy nejen vzrostla důležitost děkanů, ale také míra jejich povinností, přebírali většinu úkolů arcijáhňů, a navíc se stali zodpovědnějšími za dohled na dodržování kléru a doručování biskupových obsílek.²¹

Dolní konzistoř

Základním pilířem kališnické církve byl od druhé poloviny 15. století administrátor a jeho konzistoř, již 1471 byl zvolen Václav Koranda se sídlem dolní konzistoře ve Starém Městě Pražském. Toto období je významné vlivem laiků na kališnickou církev a má se za to, že Koranda ani nebyl knězem²², přesto je s jeho dobou v úřadu spjata upevnění církevní organizace.²³ Konzistoř byla tvořena osmi kněžími a čtyřmi univerzitními mistry, kteří za pomoci děkanů řídili kněze, kterým zasílali pastýřské listy s naléhavými úkoly. Tento úřad také dohlížel na dodržování příkazů (v případě jejich nedodržení kněžím hrozil soud či dokonce vězení), mravný život,²⁴ a v utrakvismu mu náleželo potvrzení kandidáta na obsazení prázdné fary, kterého vybral kollátor.²⁵ Žádný kněz zároveň nesměl na faru na vsi či ve městě bez vědomí děkana, povolení administrátora či úřadu ani si místo sám zchytralými a podlými dary zjednat.²⁶

Farní komplexy

Funkce kostela jako takového jsou uvedeny výše, jeho městské věže byly mimo orientačního bodu často místem umístění zvonu a strážnice, které sloužily ke včasnému zachycení požáru.²⁷ Mimo to, že farní komplexy byly městskými centry, další propojení s měšťany představovala i škola a přilehlé hřbitovy.²⁸ Zatímco dnes jsou hřbitovy tichými místy posledního odpočinku, ve středověku to byla rušná místa, kde se lidé scházeli

¹⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*, s. 208.

²⁰ Tamtéž s. 208.

²¹ Tamtéž s. 208-209.

²² MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo. 2001. ISBN 80-7203-265-8. s. 102-103

²³ Tamtéž s. 105

²⁴ Tamtéž s. 104

²⁵ KŮRKA, Pavel. *Kostelníci, úředníci, měšťané: samospráva farnosti v utrakvismu*. Praha: Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-168-2. s. 65.

²⁶ Národní knihovna České republiky. Sběrka náboženských akt a dekretů. sign. XVII.A.16. pag. 120v. Dostupné z: https://images.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR__XVII_A_16__3RQSCE7-cs/ID0119v/full/full/0/default.jpg.

²⁷ HRDINA, Jan, JÍŠOVÁ, Kateřina. *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, s. 20.

²⁸ Tamtéž s. 14.

k obchodu, hodování i tanci.²⁹

Pro samotné fungování kostela byla velmi důležitá aktivní účast donátorů, kteří faru podporovali výměnou za znesmrtelnění jména v podobě přímluvy věřících či bohatou erbovní výzdobu kostelů.³⁰ Bohatí i chudí se všemi jim dostupnými způsoby snažili pomoci přispět k péči a vývoji kostelních staveb, s vidinou spásy své duše.³¹ Mnoho z duchovních městské farní kostely, které měli ve své péči, brali jako své vlastní pomníky a věčné připomínky jejich služby. To se projevovalo zvýšenou péčí vedoucí ke stavebnímu rozvoji kostela, který mnohdy doprovázela i péče o bohaté vybavení vnitřních prostor.³² Kostel také mnohdy představoval jednu z nejvýraznějších a největších městských staveb a byl brán jako městský symbol, bylo tedy i městským zájmem, aby byl udržován a rozšiřován.³³

Faráři

Přestože hlavním rozdílem éry předhusitské a utrakvismu je nedostatek kněží³⁴, faráři tvořili velmi početnou skupinu společnosti duchovenstva, která však do dnešních dní tvoří pouze několik jmen bez tváře. S výjimkou několika málo kněží jejichž životy nám jsou více známé, o mnoha jednotlivcích známe pouhé útržky vyvstávajících především z jejich farářské praxe, přestupů z fary na faru či zakončení života na jedné z far.³⁵ Jen pražská diecéze měla v polovině 14. století přes 2000 farností, litomyšlská přes 150 a olomoucká na 600. Celkový počet farností a rozsah jejich teritorií nám vypovídá o hustotě farní sítě, dá se předpokládat, že v našich zemích připadalo k jedné faře zhruba 28 km² a na jednoho faráře 150-250 věřících.³⁶

V případě takovýchto farářů bez tváře jsou patrně nejobsáhlejšími pozůstatky jejich každodenního života spory farnosti s duchovenstvem, které bývaly zaznamenávány více než jen poklidná nuda všedních dní. Tyto stížnosti vyvstávaly ze stížností farníků na neposlušné věřící nebo naopak věřících na zkažené kněží, dále farářskou neposlušnost vůči svým nadřízeným duchovním³⁷ nebo například, na což má poukázat tato práce, řešením

²⁹ ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 186.

³⁰ HRDINA, Jan, JÍŠOVÁ, Kateřina. *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, s. 29.

³¹ ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 207.

³² HRDINA, Jan, JÍŠOVÁ, Kateřina. *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, s. 13.

³³ ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 215.

³⁴ KŮRKA, Pavel. *Kostelníci, úředníci, měšťané: samospráva farnosti v utrakvismu*, s. 67.

³⁵ ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 150.

³⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*, s. 208-209.

³⁷ ŠIMŮNEK, Robert a Roman LAVIČKA. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 150-156.

problematického vztahu farnosti a jejich kuchařek. Z dopisů a jednání dolní konzistoře lze usoudit, že nejčastějším problémem kněží bylo jejich nevhodné chování či kázání³⁸, obcování se ženami³⁹ nebo například neuposlechnutí administrátora.⁴⁰ Přestože jistě nalezneme určité třecí plochy přinášené každodenním životem na faře, v poměru stovek farářů ku desítkám sporů lze uvažovat o poměrně klidném soužití s několika málo běžnými problémy.⁴¹

Spory na farách se nevyhýbaly nikomu, a proto byli v roce 1543 obesláni bakalář, kantor a zvoník od svaté Barbory, neboť se hádali kvůli stravě. Rada kutnohorská rozhodla, že bakalář a kantor budou dostávat 16 grošů, aby si jídlo obstarali, kde budou sami chtít a kuchařka byla propuštěna.⁴² Vztah kaplana a faráře byl mnohdy výrazněji problémovější a ke sporům zde docházelo častěji. Ať už z důvodu, že farář byl v podstatě kaplanovým učitelem a on mu měl být poslušným žákem nebo kvůli častým náboženským rozdílu starého a nového kněze, mnoho kaplanů si navíc na své faráře stěžovalo, že s nimi zachází jako s otroky, či že se nad nimi povyšují i kuchařky.⁴³ Samozřejmě lze nalézt zápisky o týrání i jiných zaměstnanců fary, „děkan slanský roku 1576 přerazil o zvoníka hůl, pročez zvoník na něho popadl tesák a ručnici.“⁴⁴ a farář Martin Kraus fyzicky potrestal svého kostelníka za to, že jeho manželku nazval kuchařkou.⁴⁵

Faráři měli na starosti živit všechnu čeleď, mezi níž patřil kromě kaplana i učitel či zvoník.⁴⁶ Na kuchařky dostávali faráři peněžitý příspěvek, pokud byl kněz ženat tak vařila jeho žena. V Lounech dostávala kuchařka v první polovině 16. století 4 kopy ročně, například manželka administrátora Eliáše Šuda dostávala 8 kop ročně.⁴⁷ Někteří faráři dostávali od měšťanů přídavky i na kaplana, ty však nebyly příliš velké, farář na Týně kupříkladu dostával na přelomu 16. a 17. století 2 kopy na 3 měsíce. Zvoník si zase mohl přivydělat na křtech, pohřbech či hraním koled o Vánocích. Někde po knězi chtěli, aby vyplácel i písaře, protože údajně tak tomu bylo od pradávna, kdy ale písař zastával i roli učitele. Kromě vyplácení

³⁸ BOROŮVÝ, Klement (ed.). *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I: Akta konsistoře utrakvistické*. Praha, 1868. s. 76.

³⁹ Tamtéž s. 160.

⁴⁰ Tamtéž s. 97.

⁴¹ ŠIMŮNEK, Robert a Roman LAVIČKA. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 169.

⁴² NOVÁČEK, Vojtěch (ed.). *Listář k Dějinám školství kutnohorského (1520-1623)*. Praha, 1894. s. 7.

⁴³ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 607.

⁴⁴ Tamtéž. s. 610.

⁴⁵ Tamtéž s. 610.

⁴⁶ Tamtéž s. 571.

⁴⁷ Tamtéž s. 571.

čeledě byli faráři okleštěni ještě placením daní světských i církevních.⁴⁸

Hnutí husitské a středověká žena

Středověkou ženu si nelze představit jen očima středověkých kazatelů a církevních myslitelů, neboť ve většině textů a kázání jsou ženy vyobrazeny jako od přírody nedokonalá d'ábelská stvoření, jejichž náplní je jen svádět a klamat, a která jsou za Evino pochybení trestána bolestivým menstruačním cyklem a porodem. Ženy by tedy celý život měly strávit pod kontrolou muže, ať už otcem či bratrem v rodině nebo v komunitě kláštera.

V každodennosti běžného života postavení žen nebylo tak úmorné, nejenže společnost by bez žen nemohla fungovat, navíc byl v pozdním středověku velmi vyzdvihován mariánský kult, který oslavoval nejen ženu-panu, ale také ženu v její roli matky.⁴⁹ Mnozí reformní kazatelé navíc v ženské zbožnosti viděli inspiraci pro reformu církve, důležitým milníkem pro její rozvoj se na konci 14. století stalo přeložení Bible do češtiny.⁵⁰

Z poznámek ve spisech Jana Husa lze vytvořit dvě skupiny žen: ženu pro něj současné společnosti, která je marnivým nástrojem d'ábla a ženu novou, obrozenou, která mužům pomáhá v mravní přeměně společnosti. Hus a později i Táborité však za ženský hřích, podobně jako svatý Petr, považují i líčení, těsné šaty a tanec, většina žen jejich doby tedy zůstávala hříšnými s nálepkou svůdnic odvádějících smilstvem muže od poznání pravdy a Boží svátosti.⁵¹ Přesto Hus zbožným ženám adresoval své spisy, kde jim radil, jak žít a odmítat pokušení.⁵²

Mimo to, že husitství středověkou ženu jaksi omylem emancipovalo v otázce náboženské i politické, přivedlo je i na bitevní pole. Tak táborským ženám k péči o domácnost a hospodaření přibyla vyživovací péče vojska a také často pomáhaly s výstavbou opevnění, či se dokonce samy účastnily obléhání. Ať už na mnoha dobových vyobrazeních nebo v kronice Vavřince z Březové nalezneme zmínky o ženách jež bojovaly, a často krutěji než oni, po boku svých mužů, například v roce 1420 v bitvě na Vítkově: „...dvě ženy s jednou dívkou a asi s šestadvaceti muži, kteří tehdáž zůstali v srubu, udatně kamením a sudlicemi odporující se bránili, neboť neměli šípy ani prach do houfnic. A tak jedna ze svrchu uvedených žen, třebas beze zbroje překonávala odvahu mužů...“⁵³

⁴⁸ Tamtéž s. 570-571.

⁴⁹ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země koruny české V*, s. 408-409.

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 181

⁵¹ KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha, 1915. s. 51-101.

⁵² LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 182.

⁵³ HEŘMANSKÝ, František. (ed.). *Husitská kronika, Píseň o vítězství u Domažlic*. Praha 1979. s. 88.

Nejenže husitské ženy nestály na kraji společnosti, ale dokonce byly jejími aktivními účastnicemi, které sedaly v prvních lavicích při kázáních a vykládaly Bibli⁵⁴, čímž se husitství vymezuje proti prohlášení sv. Pavla “ženy necht’ ve shromáždění mlčí. Nedovoluje se jim, aby mluvily; mají se podřizovat, jak to říká i Zákon”⁵⁵ Když se společenské poměry vrátily do obvyklých mezí, jediným dědictvím české reformace pro postavení žen zůstala aktivní účast v náboženském životě, husitství pro ně žádnou významnější změnu nepřineslo.⁵⁶ Ženy se z bojovnic aktivně zapojených do reformního hnutí opět staly tichými a poslušnými pannami či matkami.⁵⁷

Postavení kuchařek

Ve středověké společnosti bylo stěžejní trojí dělení na oratores, bellatores a laboratores, tedy na ty, kteří se modlí, kteří bojují a kteří pracují.⁵⁸ Pronikání středověkých žen do pracovních sfér je spojováno s husitskou revolucí a radikalizací chudých vrstev obyvatel Nového Města. To se budovalo od 14. století a přivedlo do Prahy mnoho chudáků z venkova, mužů i žen, kteří sem putovali v naději nalezení práce.⁵⁹ Mnoho žen zde začalo pracovat jako služky či děvečky, jiné jako řemeslnice či obchodnice a některé dokonce žily samy, neboť mnoho mužů zemřelo v uplynulých válkách či při taženích.⁶⁰ Na venkově si ženy mohly vydělávat zpravidla zemědělskou činností, města jim však nabízela více možností uplatnění, například textilní řemeslo, nutnou pracovní silou byly i služky nebo hospodyně.⁶¹ Ty se uplatňovaly v malých i velkých domácnostech na vsi i ve městě, na farách, dvorech či hradech, kde zodpovídaly za chod a čistotu kuchyně, topení, nákup surovin na vaření a další drobné práce.⁶² Ačkoliv jejich práce nebyla nenáročnou, z dochovaných účtů lze soudit, že ženy za svou práci v porovnání s muži obdržovaly menší částku, vizitační protokol dokonce dokládá, že faráři se svými služkami uzavírali smlouvy delšího trvání s odměnou od 20 do 60 grošů, které byly vypláceny jednou či dvakrát do roka⁶³.

Hospodyně sloužící na kališnických farách měly mnohdy náročnější práci, protože kromě péče o faráře měly na starosti stravu i pro všechny jeho další zaměstnance nutné pro chod fary, kterými byl například zvoník, kaplan či učitel, mezi které se například v době žní

⁵⁴ ČORNEJ, Petr. *Husitská revoluce: stručná historie*. Praha: Paseka, 2021. ISBN 978-80-7637-189-7. s. 93-95.

⁵⁵ 1 Korintským 14,34-35.

⁵⁶ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země koruny české V*, s. 412.

⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 184.

⁵⁸ Tamtéž s. 358.

⁵⁹ Tamtéž s. 359.

⁶⁰ Tamtéž s. 360.

⁶¹ Tamtéž s. 362.

⁶² Tamtéž s. 364.

⁶³ Tamtéž s. 366.

přidali i další pracovníci.⁶⁴ Pokud měl kněz manželku, obstarávala práce v kuchyni a kolem ní ona. Děkan Jeremiáš dokonce ve svém podání sděluje, že on kuchařku nepotřebuje, neboť mu bude vařit jeho manželka nebo on sám, jen „...moha já rovně při témž ohni sobě dáti kus masa uvařiti, při kterémž kuchařka officiálům, kaplanu a sobě strojiti jídlo bude.“⁶⁵, navíc kladl důraz na to, že sám kuchaře v kuchyni nechce nijak překážet.⁶⁶ Otázkou však zůstává, jak záviděníhodné postavení kuchařky bylo, neboť když kostelník nazval manželku faráře Krausa kuchařkou, tak za to byl zmlácen.⁶⁷

I přes svou důležitost pro kněze byly tyto kuchařky pro obyčejný lid trnem v oku, mnohdy především protože jim ostatní ženy záviděly jejich lepší šat, pokud v kostele měla lepší stolicí, tak si vedle ní nechtěly sedat a podezřívaly ji ze všeho zlého. V 16. století dokonce proběhlo arcibiskupské pronásledování, neboť je arcibiskup Antonín považoval za flundry.⁶⁸ Přísloví užitá Šimonem Lomnickým v mravokárném díle *Kupidova střela*, že každá kněžská kuchařka bude po smrti čertova kobyla také dokazuje, jaké nelehké bylo postavení ženy sloužící na faře.⁶⁹ Mimoto byly kuchařky doktorem Koppem v jeho *Regimentu* pro svou práci s ohněm zasazovány do skupiny lidí jako jsou řezníci či myslivci, protože mají být stejně kruté a cholerické.⁷⁰

Povaha některých kuchařek z dochovaných soudních pří nebo stížností příliš nepomáhala rozšířeným drbům a pomluvám, neboť pily, praly se s kněžími a samy pomlouvaly, kde a koho jen mohly. Ať kněží chtěli nebo ne, kuchařka na faře byla jejich vizitkou a jejich povinností bylo zajistit její slušné chování. *Sborník bratrských příruček agendových* apeluje nejen na dobré chování duchovních, ale upozorňuje, že i jejich čeládka musí zastávat boží cti a předcházet pohoršení.⁷¹ Chrudimský děkan Jan se dostal do problémů, protože k sobě přijal kuchařku Kateřinu Uborkovou, která měla být zodpovědná za smrt svého manžela.⁷² Farář Martin z Chržína byl zase konzistoří napomenut, neboť jeho kuchařka byla „ožralá, zlolejná a pohoršitedlná a dělá nemalá pohoršení.“⁷³ V tomto případě však kněz svou služebnici bránil,

⁶⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 364.

⁶⁵ NOVÁČEK, Vojtěch (ed.). *Listář k Dějinám školství kutnohorského (1520-1623)*, s. 160.

⁶⁶ Tamtéž s. 159-160.

⁶⁷ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 610.

⁶⁸ Tamtéž s. 622-623.

⁶⁹ LOMNICKÝ, Šimon. *Kupidova střela: Dětský řápek*, s. 106.

⁷⁰ WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Ličení dějepisné ze XVI. století*. V Praze, 1892. s. 131-132.

⁷¹ Knihovna Národního muzea. *Sborník bratrských příruček agendových*. sign. V G 53. pag. 4. Praha. Dostupné z: https://imagines.manuscriptorium.com/loris/KNM___-NMP___V_G_53_____44U8E6B-cs/id_004/full/full/0/default.jpg.

⁷² PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*. Praha: Historický spolek, 1906, s. 64.

⁷³ Tamtéž s. 87.

neboť on sám si žádného pohoršlivého chování nebyl vědom a muselo se tedy jednat o obvinění z nenávisti. Konzistoří bylo rozhodnuto, aby sjednal pořádek, s čímž souhlasil⁷⁴

Mnoho kněžích bylo tedy předvoláváno před konzistoř, protože jejich služebné byly opilé a pohoršlivé, na jiné bylo žalováno, protože se jejich kuchařka smála při kázání.⁷⁵ V rukopise *Manualník Václava Korandy* se zas dočteme o kuchařce sv. Pavla, která se smála, protože jak by mohly oplatky podávané při bohoslužbách být božím tělem, když je pekla ona sama (chléb se poté údajně proměnil v lidský prst a až když se kuchařka zalekla, tak se z něj opět stala oplatka).⁷⁶

Přesto přese všechno mnozí knězi za svoje kuchařky bojovali a ve velkém množství sporů stáli na jejich straně, například pražský kněz Pavel Horský bránil svou kuchařku během jejího sporu se ševcovou manželkou.⁷⁷ Ještě častěji však kněží sdíleli se svými hospodyněmi i neřesti, farář Stanislav Pražský byl nařčen že se se svou kuchařkou opíjí po hospodách a neřádně káže, mnozí jiní se prý dokonce upili k smrti.⁷⁸

Vzhledem k misogyním náladám, které mnozí středověcí autoři chovali, není vždy lehké odlišit, co bylo opravdu problémem dané ženy a co pouhá mužská nenávist. Jednou z takovýchto negativních vlastností, které Kantor, vydavatel českých středověkých kuchařek Bavora z Hustiřan a Severyna mladšího, věnoval dokonce několik veršovaných řádků je i jejich toulavost. V básničce si utahuje z toho, že když jde kuchařka pro vodu, potká tam další ženy, které ji zdrží, a když se konečně s vodou vrátí, zjistí že ji potřebuje více.⁷⁹ Přestože kněžím bylo doporučeno být doma a číst písmo⁸⁰, podobným proviněním neunikali ani oni. Malostranský farář byl v roce 1540 napomenut od konzistoře, aby se netoulal⁸¹ a farář Pavel dokonce skončil ve vězení.⁸²

Mnohé kuchařky neoplývaly pečlivostí či morální čistotou, a tak byly knězi ze svých far vyhnány. Některé se však se ztrátou zaměstnání nevyrovnaly tak lehce, jako například Markéta Zámečnice, kterou rakovnický kněz Cerasyn vyhnal, protože se po nocích toulala.

⁷⁴ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 87-88.

⁷⁵ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. Praha. s 627.

⁷⁶ TRUHLÁŘ, Josef. *Manualník Václava Korandy*. Praha, 1888. s. 89.

⁷⁷ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. Praha. s 628.

⁷⁸ Tamtéž s. 663-664.

⁷⁹ WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Líčení dějepisné ze XVI. století*. V Praze, 1892. s 132

⁸⁰ Národní knihovna České republiky. Sběrka náboženských akt a dekretů. sign. XVII.A.16. pag. 0121r. Praha. Dostupné z: https://images.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR__XVII_A_16__3RQSCE7-cs/ID0120r/full/full/0/default.jpg.

⁸¹ BOROVIČKA, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I: Akta konsistoře utrakvistické*, s. 143.

⁸² Tamtéž s. 152.

Brzy poté se provdala a kněze obvinila, že ji na cti uškodil, kněz se bránil, že již její první muž ji opustil kvůli cizoložství a není to tedy důvěryhodná žena. Kateřina Litoměřická po vyhnání farářem Lejtnarem žalovala až arcibiskupovi, že Lejtnar nesnížil jen její čest, ale dokonce i její dcery.⁸³ Je otázkou, zda se jednalo o klamavá slova mstivých žen, které ztratily střechu nad hlavou a obviňovaly nebohé muže nebo zda doopravdy i zde docházelo k milostným vztahům mezi farářem a jeho zaměstnanci.

Na druhou stranu je nutné uvažovat i o důležitosti role hospodyň na faráích. Například rčení „Lékař a kuchařka jsou sobě dosti blízcí. Co kuchařka kuchyní svou nezdárnou pokazí, spravovati musí lékař a jeho receptem i kuchyně apothekářova.“⁸⁴ je jen dalším důkazem, že povolání kuchařky bylo důležité i z hlediska udržování zdraví, a že nešikovná kuchařka mohla udělat více škody než užítku. Obdobou tohoto přísloví je „Mezi lidmi takové jest přísloví, že dobrá kuchařka lidem jest půl zdraví, a jako některý neumělý lékař jest příčina smrti, též i nečistotný kuchař.“⁸⁵, které nalezneme v úvodu jedné z prvních kuchařských knih napsané od Bavora z Hustiřan na konci 16. století. Bavor zde však mimo jiné kuchařky uráží jako nečisté a apeluje na jejich hygienu.⁸⁶

Kuchařky a kšafy

Katoličtí kollátoři svým kněžím neumožňovali se svým majetkem nakládat tak volně, jak by si sami duchovní představovali, ačkoliv církevní právo jejich majetek rozdělovalo na majetek kněžský soukromý (se kterým by měli moci nakládat podle své vůle) a majetek nabytý z benefícia (který by měl patřit chudým a církvi). Toho kollátoři nedbali a patron od patrona zabavovali kněžský majetek (mnozí kněží se vyhýbali těm, o kterých bylo známo, že zabavují majetek). Kněží se snažili zajistit si alespoň kšaftovní svobodu. Husitská revoluce poté přinesla poměrně radikální názor a to ten, že „podle kompaktát má být chudo, a tudy nemá ani čím kšaftovati.“⁸⁷. Ačkoliv v 15. století nenalezneme příliš kněžských kšaftů zapsaných v katolických konsistorních knihách, různé debaty a přístupy zaznívaly i ve století následujícím.

Velkým otazníkem pro mnohé bylo, jak postupovat v případě, kdy kněz zemřel bez kšaftu. Odpovědí nám je větší množství soudů o podíly z majetku, častými účastníky těchto sporů jsou i kuchařky, ať už v roli věřitelek „1541 o nepořízený statek Mikuláše, faráře na

⁸³ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 626-628.

⁸⁴ WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Líčení dějepisné ze XVI. století*, s. 65.

⁸⁵ Tamtéž s 131.

⁸⁶ Tamtéž s 131.

⁸⁷ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 507.

Louži⁸⁸ nebo jako samotné aktérky.⁸⁹ Náhlé úmrtí kněží kuchařkám však spíše škodilo, v takovémto případě byly hned pod drobnohledem, aby z pozůstalosti nic neodcizily. Například kuchařka Lidmila byla na téměř tři měsíce vsazena do vězení, aby vrchnosti prozradila, kam zemřelý kněz schoval 40 zlatých.⁹⁰

Ačkoliv okolí fary, z již zmíněných důvodů, vůči kuchařkám nechovalo mnohdy velké sympatie, pro fungování samotné instituce byla přítomnost hospodyně nezbytná, protože kromě samotného objektu měl farář na starosti zpravidla i přilehlé pozemky. Kněz Ondřej Bodziminus si na šest měsíců vyzkoušel, jak je bez výpomoci ženy život těžký a ve svém dopisu arcibiskupovi z roku 1575 popisuje, že mu neměl kdo vařit, a tak se zadlužil, kde to jen šlo. Fakt, že si tito muži důležitost svých pomocnic uvědomovali lze ukázat především na kšaftech a majetku, jež po nich kuchařky, i přes mnohé obtíže, dědily. Jako další skutečnost potvrzující tvrzení o jejich důležitosti je to, že i sám Jan Rokycana měl kuchařku, které mnoho lidí odkazovalo ve svých kšaftech dárky různé hodnoty, lze tedy uvažovat o její váženosti.⁹¹

Jelikož mnohdy nebyli sami kněží příliš majetní (například Václav Rosa ve svých zápisech uvádí, že se v Táboře nedostávalo peněz, a tak musel prodat nějaké knihy)⁹² velice často to byly právě jejich hospodyně, kdo jim půjčoval „do začátku“⁹³, mnoho ze závětí přikazovalo ženám vydat dlužnou částku, či doplatit jejich plat. Kněz Jan Brož Vodňanský ze Zlatníků ve svém kšaftu o kuchařce píše, že „...neb když jsem počal nejprve farářem býti, ona mne založila 10 kopami gr. č...“⁹⁴

Podobně tomu bylo i v roce 1532 po smrti kněze Jana Šišmy z Hořelic, který své kuchařce odkázal nejen sukni, truhličku na nožičkách a jakoukoliv cínovou mísu si jen bude přát, ale žádal, aby jí z jeho statku byly mimo 20 gr. vyplaceny i peníze za dvě dlužná léta.⁹⁵ Kněz Jeroným Vodňanský v roce 1535 zemřel s dluhem 7 kop své kuchařce, ve svém kšaftu rozhodl, že dostane kopy za dobrou práci navíc, ale dlužná částka bude vyplacena v šatech, jeho černé sukni a dalších věcech, které mu náležely.⁹⁶ Byl samozřejmě možný i opak, aby

⁸⁸ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 508.

⁸⁹ Tamtéž s. 507-508.

⁹⁰ Tamtéž s. 512-513.

⁹¹ Tamtéž s. 621.

⁹² MENČÍK, Ferdinand. *Zápisky kněze Václava Rosy*. s. 14.

⁹³ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 621-622.

⁹⁴ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 379.

⁹⁵ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I: Akta konsistoře utrakvistické*, s. 69-70.

⁹⁶ Tamtéž s. 104.

kuchařka byla dlužna zemřelému knězi, jak se dočteme například v kšaftu Jana z Betlema z roku 1537, který uvádí, že je mu jeho kuchařka Markéta „dlužna pět k. m. na se přejatých od jedné osoby z Malé strany na nějaké čtyři prsteny.“⁹⁷ Přesto ji odkáže dalších XX k. m., sukni, kožíšek, ložní prádlo, košile a nádobí.⁹⁸ Peníze a různé kusy šatů byly nejtypičtějším odkazovaným předmětem, který doplňovalo nádobí nebo jiné praktické předměty. Výjimečným byl kšaft kněze Jiříka Thabora z roku 1541, který kromě dvou sukni své kuchařce odkázal i máslo, sýr a jiné věci k její obživě⁹⁹ nebo kšaft Hostivického faráře Jiříka, který rozhodl, aby se kuchařka po jeho smrti rozdělila s dvěma dalšími muži o dobytek¹⁰⁰.

Mnoho kněží bylo na tehdejší poměry až štědrých, například kostelecký kněz Jiřík své kuchařce Kateřině spolu s mistrem Vavřincem odkázal svůj stateček, a navíc každému několik desítek zlatých uherských, prosí je však aby nezapomněli i na chudé¹⁰¹. Velice velkorysý byl kšaft kněze Havla z roku 1534, který před svou smrtí poprosil svou věrnou služebnou Kateřinu, aby jej na smrtelném loži neopustila, a když tak učinila a pečovala o něj odkázal jí vše co si jen přála.¹⁰² Farář ze Zlatníků ve svém kšaftu přiznal nejen, že mu kuchařka na začátku jeho duchovní kariéry půjčila peníze, ale i to, že jí během let její služby nikdy nezaplátil, odkazuje jí tedy veškerý svůj majetek.¹⁰³

Dalším důkazem pro tvrzení, že kuchařky byly pro faráře důležité a plně jim důvěřovali lze spatřovat v tom, že své hospodyně ve svých posmrtných závětech zmiňují jako ty, jež se mají postarat o rozdělení majetku. Kněz Jan Niger ve svém kšaftu uvádí „I protož málo nebo mnoho, cožkoli mám, oddávám Uršile předpověděné, ještě kuchařce mé, aby to všecko sobě zpeněžila nebo prodala a těm, kterým (jsem) jí oustně poručil, dala (neb jí věřím jako svatému čtení, že tak učiní etc.).“¹⁰⁴ Uršula byla dcerou purkrabího, u kněze Nigera sloužila 16 let a ten se rozhodl nejen ji odkázat více peněz na úkor svých přátel, ale důvěřoval jí se samotným přerozdělováním majetku natolik, že jí veškeré pokyny sdělil pouze ústně. Již zmiňovaný Hostivický kněz Jiřík také zaúkoloval svou kuchařku, aby rozhodla, jak naložit s ovce¹⁰⁵ a i kněz Jeroným Vodňanský spoléhal na Kateřinu při vyplácení peněz.¹⁰⁶

⁹⁷ TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu pražského: 1437-1620. Oddíl I, Díl II.* Praha, 1915. s. 822.

⁹⁸ Tamtéž s. 822-823.

⁹⁹ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 171.

¹⁰⁰ Tamtéž s. 53.

¹⁰¹ Tamtéž s. 26-27.

¹⁰² Tamtéž s. 86.

¹⁰³ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570,* s. 379.

¹⁰⁴ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 326.

¹⁰⁵ Tamtéž s. 53.

¹⁰⁶ Tamtéž s. 105.

Václav Rosa

Václav Rosa byl utrakvistickým knězem, který se mezi lety 1490-1500 narodil v Prešově, což mu získalo přívlastek Pressorovius, a který roku 1516 odešel do Itálie, kde byl vysvěcen na kněze.¹⁰⁷ Informace, které o Rosovi víme, známe především z jeho zápisků, která zahrnují i česká kázání a výklady. O knězi samotném se zmiňuje Michael Denis ve svém spise *Codices Manuscripti Theologici Bibliothecae Palatinae Vindobonensis*, kde se podivuje nad množstvím Rosou nasbíraných rukopisů. Způsob, jakým jsou vedeny jeho osobní zápisky naznačuje, že Rosa neočekával, že jeho práce budou budoucími generacemi zkoumány, a proto mají ze začátku především osobní charakter.¹⁰⁸ Díky jeho cestování z jedné fary na druhou spisy zachycují i politickou situaci, Rosa byl například v době vyhánění kněžích v Praze¹⁰⁹

Ačkoliv nebylo kvůli složitým vztahům s kollátory nijak zvláštní, že kněží dlouho nevydrželi na farách, kam byli přiděleni, Rosa na většině far vydržel rok, nejdéle roky čtyři. Jako první byl dán do Lazišť u Prachatic, poté se přesunul do Ranné u Chrudimi, na obou místech vydržel jen jeden rok. V Uhlířských Janovicích poté vydržel dokonce jen půl roku a roku 1520 se přestěhoval do Lukavce, kde byl roky dva. Odtud se přesunul do Votic, kde byl rok a půl až se 1522 přesunul do Slaného, kde byl opět jen půl roku. Poté se chtěl přesunout na faru V. Pětipeského, ale ten měl spor s administrátorem strany pod obojí Havlem Caherou, který Rosu donutil přestěhovat se do Prahy. Rosa skončil u sv. Jiljí, ale kvůli svým sporům s farářem jej Cahera nechal vsadit do vězení. Po návratu z vězení ještě nějakou dobu pobyl u svatého Jiljí, než se mohl přesunout na faru sv. Martina. Roku 1525 dostal od Cahery povolení najít sobě faru, což Rosa vzal jako šanci dostat se na panství pána Škvoreckého, jeho starý farář na něj však u administrátora žaloval, že chce opustit faru, a tak zde musel zůstat déle. Rosa byl vsazen na rathous a ještě téhož roku propuštěn, v této době se o něm objevují zápisky i jako o Václavu Žilovi. Jeho další kroky vedly do Stodůlek, kde se mu z kostela ztratil kalich, který později musel po obžalování sedláky vyplatit.¹¹⁰ O tomto incidentu nalezneme zprávy i v dopisech konzistoře, kde se uvádí, že kněz Václav Žila uzavřel o ztraceném kalichu smlouvu s osadními ze Stodůlek a bylo mu zakázáno faru opouštět až do svatého Jiří.¹¹¹

Poté odešel do Nového Strašecí a odtud po roce do Ovčár, kde byl tři roky až se dostal

¹⁰⁷ MENČÍK, Ferdinand. *Zápisky kněze Václava Rosy*, s. 1.

¹⁰⁸ Tamtéž s. 9-10.

¹⁰⁹ Tamtéž s. 16.

¹¹⁰ Tamtéž s. 1-6.

¹¹¹ BOROVIČKA, Klement. *Jednání a dopisy konzistoře katolické i utrakvistické díl. I. s. 38.*

do sporu s Alešem Holickým ze Štenberka který chtěl na faru vsadit kněze Floriana. Z Ovčářích se přestěhoval zpět do Votic, odkud musel odejít do Neústupova, neboť proti sobě popudil při kázání Buriána Votického. O pár měsíců později už byl na cestě do Černochovic, kde však kollátorka nechtěla kněze pod obojí, a tak se brzy přesunul do Hořepníka, kde byl dva a půl roku. Roku 1536 byl obžalován jistým Jírou Mitisem, že mu dluží peníze a předvolám před konzistoř.¹¹² Toto obvinění opět nalezneme i v dopisech konzistoře, kde je uvedeno, že se jednalo o dluh 10 miš.¹¹³ O rok později už byl na faře v Zdislavicích u Vlašimi, odtud se vrátil do Hořepníka, poté do Keblové, do Vlašimi, do Žebráku, a nakonec do Unhoště, protože jako horlivý utrakvista nedokázal souznět s Žebráckým kollátorem. Dále víme, že roku 1546 byl na faře Zlatnické u Jílova, kde vydržel až do roku 1550. Následně byl vypuzen do exilu v Českém Dubu, odkud putoval do Sycína u Mladé Boleslavi, kde byl dva roky. Poté se přesunul do Nových Benátek, odkud se vrátil zpět do Zlatník. Dále o něm víme jen že roku 1560 opět držel faru v Unhošti¹¹⁴

Důvodem několika z přesunů byl střet jeho utrakvistického vyznání s vyznáním kollátorovým (“Nechtěl sem tu jemu vůle dáti; také pro pikarty, s kterýmiž Burian Votický mistrně líbal”)¹¹⁵, jiné přemístění je knězem značně přibarvené, neboť často udává, že jej lidé doslova prosili, aby u nich sloužil (na příkladě Uhlířských Janovic, které poté opustil aby pomohl ještě nuznějšimu Lukavci).¹¹⁶ Zároveň se staví do role chudáka, kterého každý jen okrádal a neplnil své sliby “...chtě se odstěhovati, Jan Lukavecký, ten nedal mi nic; a on pivo vařil. Bratr jeho Lukavecký dal mi jednu kopu; a protož bylo škody za dvanáct kop miš.”¹¹⁷ nebo “Na penězích zůstali mi deset kop miš., a pan Burian Votický za letníky dvě kopy miš.”¹¹⁸. Kollátorou povinností bylo zajistit přesun nejen kněze samotného, ale musel zajistit i celou jeho rodinu, jednalo se o tzv. přesun s „přínosem“.¹¹⁹ Vzhledem k množství Rosových přesunů lze pokládat za štěstí mnoha pokladen, že ho pouze několikrát následovala jeho kuchařka.

Vzhledem ke způsobu, jakým o sobě Rosa píše, lze uvažovat i nad pravdivostí jeho příběhu o kuchaře. V zápiscích se zmiňuje především o Důře Votické, poprvé když přivedla z krčmy údajně nemocného mladíka, který však jen jako mnozí před ním využíval Rosovy

¹¹² MENČÍK, Ferdinand (ed.) *Zápisky kněze Václava Rosy*, s. 7-8.

¹¹³ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 117

¹¹⁴ MENČÍK, Ferdinand (ed.) *Zápisky kněze Václava Rosy*, s. 6-9.

¹¹⁵ Tamtéž s. 16.

¹¹⁶ Tamtéž s. 15.

¹¹⁷ Tamtéž s. 16.

¹¹⁸ Tamtéž s. 16.

¹¹⁹ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 498.

dobrotu a když jej zanechali na faře samotného, tak tam ukradl „...kladivo, sekeru, komory, truhlice vysekal, kaftan, kožich...“¹²⁰ Po několika dalších přesunech, během nichž jej jeho stará kuchařka opustila našel jinou, která měla údajně trpět franskou nemocí, od které měla zjizvené ruce i tvář. I ona měla kněze údajně okrásti o „...prsten, pečeť stříbrná a šnůry se zlatem, peřiny vysula, peníze mnohé.“¹²¹ a když ji Rosa odmítl vzít s sebou během jeho dalšího přesunu, tak mu dokonce i odvedla pachole a ukradla další peníze.¹²² Další kuchařka, která měla být knězovou pomocnicí, mu tvrdila, že je z Ledče a má dobré konexe, i ona jej však okradla.¹²³ Důra se k němu poté vrátila v Žebráku, ale brzy jej opět opustila a byla nahrazena jinými.¹²⁴ V Rosových zápiscích není obětí krádeží majetku jen on sám, ale často právě i kuchařky. V Keblové ho sice při stěhování okradli, ale předcházela tomu krádež 5 kop z uzlíku kuchařky.¹²⁵ Když se na faře ve Vlašimi zastavila Divišova dcera z Kouřimi, že je nemocná, ukradla zde nejen med a jiné hmotné věci, ale také okradla kuchařku o 5 kop.¹²⁶

Zločiny kuchařek

Ačkoliv byly kuchařky důležitou součástí mikrosvěta far, jejich nejčastějším proviněním byly právě krádeže, ať po farářovi smrti, tak během jeho života. „Mnohému knězi byl takový zvrhlý ženský tvor placený v domě nepřítel a loupežník“¹²⁷. Pravdou je, že v Teigeho *Mistopisech města Pražského* jsou udávány jako svědkyně téměř u každého, byť i drobného zločinu. Například, když v roce 1565 muž ubil k smrti svoji manželku, protože dala do zástavy prstýnek, aby měla na osobní útratu, byla to právě jejich kuchařka, která proti němu vypovídala¹²⁸.

Kuchařky sloužící na farách měly uši a oči všude a neboť jim kněží často nejen věřili, ale navíc měly dokonalý přehled o uložení farářova majetku, bylo typické že se samy nominovaly do rolí okrádaček, spíše nežli pouhých přihlížejících. „Kuchařka ví, kde jest“¹²⁹ udává hořelický kněz Jan Šišma ve své závěti a stejně jako mnoho jiných mužů spoléhá právě na svou hospodyně a její čest, netušíc že mnohé po smrti svého pána zneužijí svých znalostí domácnosti. Za mříže byla v roce 1570 dána kuchařka po zesnulém knězi Janovi, jehož cínové nádoby se našlo poschovávané ve stodole a kdyby nebývala z vězení utekla, byl by

¹²⁰ MENČÍK, Ferdinand. *Zápisky kněze Václava Rosy*, s. 20.

¹²¹ Tamtéž s. 21.

¹²² Tamtéž s. 21.

¹²³ Tamtéž s. 21.

¹²⁴ Tamtéž s. 27.

¹²⁵ Tamtéž s. 24.

¹²⁶ Tamtéž s. 26.

¹²⁷ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 629.

¹²⁸ TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu Pražského: 1437-1620, Oddíl I, Díl I*. Praha, 1910. s. 101.

¹²⁹ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I*. s. 69.

povolán kat, aby získal odpovědi.¹³⁰ Kuchařka kněze Václava Rosy ani nečekala až zemře, ale během jeho pobytu v Uticích a Neustupově mu ukradla co jen šlo, prsteny, peřiny, stříbrnou pečeť a další.¹³¹

Nutno však podotknout, že mnozí kněží nebyli často bezúhonnější než jejich posluhovačky, příkladem rvačka mezi Haštalským farářem Havlem, knězem Jírou a knězem Bartošem, která vedla v únoru 1539 k jejich vsazení na rathaus a následné pokárání.¹³² Kuchařky navíc neopouštěly pánovu blízkost ani vstříc zločinu, Zikmund Jehňátko a jeho kuchařka byli v listopadu 1565 obviněni knězem Pavlem, že jej brutálně zbili až přišel o část prstu a nebyť v okolí lidí, snad by jej i zabili.¹³³

Lepší pověst mnohdy neměly ani městské kuchařky a problematické mohly být i kuchařky ve špitální kuchyni. Například špitál sv. Pavla navštěvoval pravidelně písař, aby dohlížel na výdej jídel a kontroloval, jestli kuchařky vydávají masa, kolik mají. Ačkoliv kontroly probíhaly často, sem tam se nějaká kuchařka spikla s oním písařem nebo jiným správcem městského špitálu a společně šidili přídělky pacientů. V knize *Kuchyně a stůl našich předků* je líčena ona šizená polévka, která sestává se zbytku ztvrdlého sýra či jeho kůrek, vody a trochy vína. Tato problematika se nevyhýbala ani špitálům klášterním, mezi mnohými stížnostmi najdeme například tu, kdy si chudá žena Johanka ze Sukdola stěžovala, že oni nemocní dostávají jen suchý hrách a kroupy.¹³⁴ Kuchařky zde opět zastávají roli ženy šidící ostatní pro své vlastní dobro což přispívá k celkovému obrazu těchto hospodyň jako lakomých zlodějek.

Zločiny proti kuchařkám

Ačkoliv je za hlavní aktéry kriminálních případů dějících se na farách a jejich okolí nejjednodušším řešením obvinít služebné, výjimkou samozřejmě nebyly ani činy násilí odehrávajících se na samotných hospodyních. V dubnu 1542 nahlásila kuchařka Kateřina od sv. Jiljí, že jí bylo Přemyslem z Jilmanic, Matoušem Bílkem, Janem Hranickým a dalšími muži z osady vzato po smrti kněze Mikuláše z komory kolem CL k. Muži oponovali, že vzali jen XXX k., které náležely osadě a namítali, kde by ona obyčejná kuchařka vzala tolik peněz. Purkmistr dal v této věci za pravdu kuchařce, neboť se muži sami přiznali.¹³⁵ Výjimečné nebylo ani fyzické násilí. Kuchařka Apollona v dubnu 1540 obvinila Malostranského kněze

¹³⁰ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. 1896, s. 629.

¹³¹ MENČÍK, Ferdinand. *Zápisky kněze Václava Rosy*, s. 28.

¹³² BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.*, s. 125.

¹³³ TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu pražského: 1437-1620. Oddíl I, Díl II*, s. 42.

¹³⁴ WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Líčení dějepisné ze XVI. století*, s. 111-112.

¹³⁵ TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu pražského: 1437-1620. Oddíl I, Díl II*, s. 39.

Jana z toho, že ji zbil a schoval šat, on se bránil tím, že se žena opila a natloukla se sama. Bylo rozhodnuto, že kuchařka dostane své věci, ale pod podmínkou, že nebude špatně mluvit o knězi¹³⁶ Podobný příběh se odehrál v červenci 1541 mezi opatovickým knězem Janem Škodou a jeho kuchařkou Eliškou, která ho obvinila, že poté co po něm hodila konvici ji on nafackoval až krev tekla. Kněz byl na týden posazen na rathaus a poté přesunut do Skutče, protože tam byli dlouho bez faráře a on podáním ruky slíbil dobré chování.¹³⁷ Kněz Jan Popel byl od své kuchařky Marty obviněn, že když knězi připomenula, aby zaplatil púhony, chtěl na ni poštvat psy a nadával ji, „že jest mrskaná a hurva.“¹³⁸ Během sporu proti sobě obě strany vytáhly další obvinění týkající se i peněz a klevetů, načež byl soud zakončen obviněním, že je kuchařka knězova manželka.¹³⁹

Hospodyně žijící u kněze mohla představovat také jakýsi terč, který mohl být použit proti duchovnímu. Svě si zažila kuchařka kněze Isaiáše, která byla kvůli svému těhotenství devět týdnů ve tvrdém vězení¹⁴⁰ i kuchařka faráře z Dobrné, jež byla z fary vyhnána a když se i přes zákazy vrátila, tak ji vrchnost nechala mučit.¹⁴¹ Ani městské vrchnosti se mnohdy nezastavily před násilím na kuchařkám, například po smrti faráře Jana Počáteckého ve Zlatníkách byla jeho kuchařka mučena rychtářem a dvěma muži, až prozradila že kněz ve stodole schoval peníze¹⁴²

Celibát

„Varujte se smilstva! Žádný jiný hřích, kterého by se člověk dopustil, netýká se jeho těla; kdo se však dopouští smilstva, hřeší proti vlastnímu tělu“¹⁴³ Otázka celibátu se v křesťanství nesla napříč několika stoletími, a ačkoliv jej v 11. století zavedla gregoriánská reforma, většina duchovenstva si různými sexuálními praktikami ulevovala dále, a tak cizoložství a nemanželské děti nebyli ničím novým ani u velkých jmen středověku jako jsou Karel Veliký nebo Jakub Dobyvatel.¹⁴⁴ Postupný vývoj vnímání sexuálního života směřoval k uvědomění, že Bůh má raději manželský sex podpořený přírodními zákony než sex svobodného muže a jeho konkubíny, v čemž se utvrdily především reformační hnutí 16. století, které odmítly středověké postoje a požadovaly manželství pro duchovenstvo i prostý

¹³⁶ BOROVÝ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.*, s. 153.

¹³⁷ Tamtéž s. 177.

¹³⁸ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 202.

¹³⁹ Tamtéž s. 201-203.

¹⁴⁰ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. Praha: 1896. s. 624.

¹⁴¹ Tamtéž s. 625.

¹⁴² Tamtéž s. 513.

¹⁴³ 1 Korintským 6–18.

¹⁴⁴ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. s. 49.

lid.¹⁴⁵ Ačkoliv k nám protestanství tyto nálady podporující kněžské manželství přineslo a kněží pod obojí se začali ženit, sněm roku 1526 přikázal kollátorům, aby to svým kněžím nepolovali, velmi negativně se vůči této problematice vyjadřoval i král Ferdinand I. Habsburský. To vedlo k tomu, že se mnoho kněžích podobojí začalo ženit potají a své ženy vydávaly za své farské kuchařky.¹⁴⁶ Například Maršovický kněz Petr si vzal svou kuchařku za manželku a hájil se, že „...jemu se zdá, že lépe jest manželku míti a s ní řádně býti a slova Páně hleděti, nežli jinak.“¹⁴⁷ Ačkoliv se ho zastal i jeho kollátor, kněz stejně skončil ve vězení.¹⁴⁸

Přivrženci a odpůrci milostného vybytí léta debatovali nad správnou variantou, husitství však v 15. století přišlo s poměrně jasnou odpovědí – bylo zakázáno, byť i jen společné žití se ženou pod jednou střechou. Sám Jan Hus ve svém závětním listu svému oblíbenému žáku mistru Martinovi z Volyně z roku 1414 klade na srdce, aby byl se ženami opatrný, při zpovědi se nenechal ošálit satanem jenž skrz ně promlouvá, a hlavně si dál zachoval své panictví.¹⁴⁹ Ačkoliv světské manželství považoval Hus za svátost a rozvod zavrhoval, panenství/panictví pro něj představovalo nejčistější řešení, kněžské manželství poté zavrhuje hned v několika svých dílech, neboť jakýkoliv vztah s knězem musí být nutně konkubinátem.¹⁵⁰

Kuchařky jako konkubíny

Jedna z mnoha rad, kterou mistr Jan Hus zanechal Martinovi z Volyně je i ta, že pokud by se stal plebánem, tak hlavně ať se vyhýbá mladým kuchařkám.¹⁵¹ Roli výpomoci na faře tedy původně zastávalo pachole nebo stařena, ozyvaly se však postupně hlasitější a ráznější stížnosti až bylo roku 1526 artikuly kněžstva husitského povoleno ženu na faře mít, jen bylo doporučeno, aby nebyla podezřelá¹⁵², pohoršlivá a pokud by kdy byla napomenuta, má být okamžitě propuštěna, neboť je farářova povinnost mít čeled' dobře zachovanou.¹⁵³ Ustanovení z roku 1521 uvádí, že každému knězi podezřelému z přechovávání mladé kuchařky je pod

¹⁴⁵ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*, s. 89-91.

¹⁴⁶ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. Praha: 1896. s. 631-632.

¹⁴⁷ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 209.

¹⁴⁸ Tamtéž s. 209-210.

¹⁴⁹ HLAVÁČEK, Ivan. *Ze zpráv kronik a doby husitské*. Praha, 1981. ISBN 25-090-81. s. 28-31.

¹⁵⁰ KAŠPAR, Karel. *Hus a jeho ovoce*. s. 109-111.

¹⁵¹ HLAVÁČEK, Ivan (ed.). *Ze zpráv a kronik doby husitské*, s. 28-31.

¹⁵² WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 619-621.

¹⁵³ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I. s. 21.*

pohrůžkou vystěhování či jiného potrestání. přikázáno zbavit se jí.¹⁵⁴ Mladost ženy byla častým aspektem k podezřelosti ženy, kuchařka Marta a Bakovský farář Jan byli obviněni ze vztahu, neboť Marta byla mladá. Kněz to odmítl s tím, že jí je 35 a je starší než on.¹⁵⁵ Knězi Jakubovi bylo Konzistoří nařízeno, aby kvůli nízkému věku propustil svou novou kuchařku, neboť „...to není knězi poctivá věc, aby dívčičku takovou na faře přechovávat, by pak jeho přítelkyně byla.“¹⁵⁶

Kněžské smilnění bylo zapovězeno pod pohrůžkou roku ve vězení a při opakovaném porušení dokonce trvalého zbavení funkce.¹⁵⁷ Ačkoliv nejčastější pro kněze bylo ukájení svých tužeb s ženami žijícími pod jejich střechou, mnozí povolné ženy vyhledávali i mimo faru, kněz Václav od sv. Jindřicha byl v létě 1540 uvězněn, neboť se opíjel a několikrát jej nachytali s cizí ženou.¹⁵⁸ Výjimečným vztahem nebylo ani manželství.

Manželství s kuchařkami

Kněz Jan Machek se do vězení poprvé dostal v roce 1537, kdy okradl kněze Duchka při prodeji obilí, o rok později již prosil o odpuštění a povolení navrátit se ke kázání jako farář.¹⁵⁹ Jeho dobré chování však netrvalo dlouho a v roce 1542 byl zbaven kněžství, protože nejen že si našel manželku a zplodil s ní děti, ale dále obcoval i s jinými ženami.¹⁶⁰ Kněží Mikuláš a Martin byli konzistoří v roce 1566 obviněni, že se svými kuchařkami žijí v manželství, oba to přiznali a souhlasili, že ženy ze svých far vyhodí. Mikuláš navíc před Konzistoří ještě obvinil Chrumdiského děkana z podobných prohřešků a kněze Adama z toho, že jeho kuchařka porodila dítě.¹⁶¹ Farář z Kněževse a farář z Jesenice u Rakovníka se v únoru téhož roku rozhodli před úřadem nezapírat a také přiznali, že oba pojali své kuchařky za manželky. I jim bylo přikázáno, aby se svých žen zbavili.¹⁶² Častěji bylo manželství nebo jiné nevhodné soužití mnohdy jen vyvrcholením problémů a mnohem větším problémem bylo například popíjení po hospodách jako například v případě kněze Jiříka z Křtěnova, který byl

¹⁵⁴ Národní knihovna České republiky. Sbírka náboženských akt a dekretů. sign. XVII.A.16. pag. 0121v. Praha. Dostupné z : https://images.manuscriptorium.com/loris/AIPDIG-NKCR__XVII_A_16__3RQSCE7-cs/ID0120v/full/full/0/default.jpg.

¹⁵⁵ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 203

¹⁵⁶ Tamtéž s. 78.

¹⁵⁷ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 620.

¹⁵⁸ BOROVIČKA, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I. s. 275-276.*

¹⁵⁹ Tamtéž s. 120,124.

¹⁶⁰ Tamtéž s. 184.

¹⁶¹ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 326-327.

¹⁶² Tamtéž s. 338-339.

sice obviněn z toho, že má se svou kuchařkou děti, ale na rathaus mu dopomohla výpověď děkana Vodňanského, který jej nazval ožralcem.¹⁶³ Farář Šebestián byl vyšetřován pro obvinění z manželství, on se však bránil, že má jen tři manželky, což pro konzistoř nebyl žádný problém, ale dostal vynadáno, že se bil se zemany.¹⁶⁴

Obtěžkaná kuchařka

Konzistoř ve většině případů dělala, že nic nevidí ani neslyší, kněze pouze příležitostně napomenula, aby kuchařku vyhnal nebo se on sám omluvil a slíbil, že již bude poslušný, pohoršení řešila jen pokud překročilo hranici veřejnosti a začali se ozývat lidé okolo.¹⁶⁵ Ti se začali ozývat především pokud s knězem měli osobní spory či ve chvíli, kdy byla kuchařka viditelně těhotná. Pokud se na vztah mezi kuchařkou a farářem přišlo a byli obesláni konzistoři, farářovi bylo přikázáno, aby kuchařku, popřípadě i s dětmi, vyhodil a sám slíbil, že se již bude chovat čistě. Arcijáhen Pavel z Janovic během své vizitace v 80. letech 14. století přísněji trestal ženy kvůli preventivním důvodům a po mužích vyžadoval pouhý slib do ruky, obligaci.¹⁶⁶ O něco přísněji v lednu 1540 zanikl vztah faráře Jana Holaryse z Petrovic, který byl za své nehodné chování dokonce uvrhnut do vězení a po propuštění mu bylo nařízeno vyhození kuchařky nejdéle do šesti týdnů.¹⁶⁷ Kněz Řehoř byl v roce 1566 obviněn z nemravného života, neboť se prý opíjel a toulal, a navíc měl kuchařku a s ní děti. Kněz vše popřel a soud byl bez výsledku odložen.¹⁶⁸ Lstibořský farář byl na rathouz odsouzen za obtěžkání své kuchařky, která mu porodila dvě děti, ale při porodu zemřela.¹⁶⁹ Ve Voliňovsi na faře kněze Jiříka byla v roce 1564 objevena kuchařka s dětmi. Konzistoř nařídila jejich vyhnání, ale kněz se bránil, že děti nejsou jeho, žena s nimi na faru již přišla, přesto souhlasil, že je všechny vyžene.¹⁷⁰ Někteří kněží však hned neuposlechli a ani podání ruky administrátorovi pro ně nebylo svaté, kněz Jan z Vořechu a jeho kuchařka byli prozrazeni již v lednu 1540, kdy slíbili, že kuchařka bude propuštěna, o pár týdnů později byl však kněz vsazen na rathaus za neuposlechnutí.¹⁷¹

Poměrně časté bylo předhazování těhotné ženy jako argument o naprostém bezbožství

¹⁶³ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 117.

¹⁶⁴ WINTER, Zikmund. *Život církve v Čechách.* Praha: 1896. s. 624.

¹⁶⁵ Tamtéž s. 623-624

¹⁶⁶ ŠMAHEL, František. *Mezi středověkem a renesancí,* s. 72.

¹⁶⁷ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 142.

¹⁶⁸ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570,* s. 356-357.

¹⁶⁹ Tamtéž s. 354.

¹⁷⁰ Tamtéž s. 86-87.

¹⁷¹ BOROVIČ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 141-143.

v jiných sporech, které mezi s sebou kněží měli. Například když se hádal Zikmund Jehňátko a kněz Pavel, byl jím zároveň obviněn, že má manželku a s ní dítě. Jehňátko vše popřel s tím, že manželku nemá a dítě, které u něj Zikmund viděl má poctivé rodiče.¹⁷² Václav Kaka byl jiným knězem obviněn, že svou kuchařku koupil od jejího muže za 6 kop miš. a i když to odmítl, přiznal se, že s ní má dvě děti. Potrestáni byli kněží oba, Kaka skončil ve vězení a druhý kněz dostal pokutu, neboť o jeho neřestech věděl¹⁷³. Stejně jako v podobných případech bylo Kakovi přikázáno, aby kuchařku i s dětmi vyhodil, navíc měl donesl písemné prohlášení s pečeti Strašeckých.¹⁷⁴ Kněz Václav Šmohel měl velké při s administrátorem, během nichž se jen jako vedlejší problém zjistilo, že Šmohelova kuchařka má vlastního žijícího muže a kněz by ji tedy měl vyhnat k němu.¹⁷⁵ Kněze Jiříka zase odhalili Knínští, kteří mezi několika obviněními nezapomněli uvést ani to, že u něj na faře bydlí žena, se kterou má děti. Jiřík se hájil, že na faře má jen kuchařku a oni nemají důkazy o čemkoliv jiném.¹⁷⁶ Ačkoliv oni proti němu možná neměli hmatatelnější důkazy, když byl v roce 1535 vyzpovídáván kněz Šmakal kvůli obvinění z kázání bludných řečí, byl to právě kněz Jiřík spolu s knězem Cypriánem, které uvedl jako muže vydržující si nevěstky. Vypadá to, že Jiřík vyvázl bez problémů, ale Cypriánovi se nelíbilo špinění jeho jména a obvinil jiného kněze z šíření pomluv.¹⁷⁷ Obdobně byl obviněn farář Jan z Hradešína Jiříkem Chýnským z toho, že má se svou kuchařkou děti, kněz to však odmítnul, a ještě chtěl obvinít Chýnského.¹⁷⁸

Kuchařka manželka nebo příbuzná?

Za poměrně problémového lze označit kněze Jana Lahvičku, který byl konzistoří několikrát pokárán. Poprvé v roce 1532, kdy mu byly vyčteny návštěvy hospod, nenošení kněžského šatstva a nedostatečné kázání¹⁷⁹, o rok později byl obviněn knězem Matoušem Kučerou, že kázal mimo své působíště a ukradl stříbrný kalich, který nahradil cínovým.¹⁸⁰ Spory s knězem Bartošem dokonce roku 1538 vyvrcholily ve vsazení obou na rathaus¹⁸¹, kam se v roce 1541 vrátil, po tom, co byl opět kárán za nevhodné kázání a fakt, že měl „přítelkyni“. Knězova obhajoba byla postavena na tom, že Anna Mickovna není přítelkyně po

¹⁷² TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu pražského: 1437-1620. Oddíl I, Díl II.* s. 42.

¹⁷³ BOROVIČKA, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 87-90.

¹⁷⁴ Tamtéž s. 103-104.

¹⁷⁵ Tamtéž s. 198-204.

¹⁷⁶ Tamtéž s. 96.

¹⁷⁷ Tamtéž s. 110-111.

¹⁷⁸ Tamtéž s. 104-105.

¹⁷⁹ Tamtéž s. 68.

¹⁸⁰ Tamtéž s. 80.

¹⁸¹ Tamtéž s. 125.

milostné stránce, ba je to dokonce jeho teta a tvrdil, že on chce být bez žen až do konce života. I když nebyl odsouzen konzistoří, začali se proti němu bouřit lidé a přišel o možnost kázat v Nymburce i Brodě.¹⁸² Během sporu kněze Jana Popela a jeho kuchařky Marty, který začal jen jako hádka, také vyplynulo na povrch, že obžalovanými může být milostný vztah. Farář však toto obvinění popřel s tím, že je Marta jeho sestřenice.¹⁸³ Vydávání své konkubíny za příbuznou bylo poměrně častou problematikou, setkal se ní již arcijáhen Pavel z Janovic, který mnohdy pomyslný vztah uznal jako důkaz své benevolence.¹⁸⁴

Kuchařky v dobové literatuře

Zajímavým a mnohdy i důležitým dokladem o životě v minulých staletích zůstává dobová literatura, která v mnohém může dopomoci k pochopení tehdejší mentality.

Zdokonalení knihtisku se stalo jednou z nejzásadnějších událostí 15. století, kterou někteří používají dokonce i jako časové ohraničení počátku novověku a která nabídla možnost vzestupu vzdělanosti.¹⁸⁵ Zatímco o ženách husitské doby slýcháme z úst misogyních kazatelů¹⁸⁶ anebo jako o bojovnicích z husitských kronik¹⁸⁷, knihtisk dal možnost šíření nových typů knih. Vedle knih naučných se objevuje beletrie, náboženská i zábavná.¹⁸⁸

Písně žáků darebáků

Sbírka středověkých satirických básní *Písně žáků darebáků* obsahuje báseň Zasedání kněží, kde se schází duchovní, aby vyřešili biskupův zákaz jejich služebňátek. Říkají si, že je pro ně nemožné zapudit své kuchařky, a že život bez hříchu je reálný jen pro anděly. Mnozí dávají najevo, že kuchařky pro ně opravdu nejsou jen pomocnicemi, ale mnohdy milenkami, či dokonce manželkami: „Náš pán může zákaz dát, jeho-li je to přání, já však za nic nemohu ustát v obcování.“¹⁸⁹ Jednotliví zúčastnění muži postupně promlouvají a uvádí své argumenty, proč nemohou bez své kuchařky žít, přičemž většina důvodů sestává z obhajoby kněžského konkubinátu, neboť „Kdo nemá rád kuchařku, tomu v hlavě straší.“¹⁹⁰ a jeden dokonce vyhrožuje, že „Když mi někdo odstraní z cesty mojí paní, tři půvabné nevěstky pořídím si za ní.“¹⁹¹ Poté co si vše sami zdůvodnili usnesli se, že oni kněží budou mít jen dvě milostnice.¹⁹²

¹⁸² BOROVÝ, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I.* s. 179.

¹⁸³ PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*, s. 201-203.

¹⁸⁴ ŠMAHEL, František. *Mezi středověkem a renesancí*, s. 73.

¹⁸⁵ VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1987, s. 6.

¹⁸⁶ ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země koruny české V*, s. 408.

¹⁸⁷ HEŘMANSKÝ, František. (ed.). *Husitská kronika, Píseň o vítězství u Domažlic*. Praha 1979. s. 88

¹⁸⁸ VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*, s. 153-154.

¹⁸⁹ MERTLÍK, Rudolf (ed.). *Písně žáků darebáků II*. Praha: Melantrich, 1951. s. 101.

¹⁹⁰ Tamtéž s. 103.

¹⁹¹ ¹⁹¹ MERTLÍK, Rudolf (ed.). *Písně žáků darebáků II*, s. 104.

¹⁹² Tamtéž s. 98-107.

Středověké písně cechu žakovského

Obdobnou verzi tohoto textu nalezneme i v jiné satirické sbírce pijáckých písní, ve *Středověkých písních cechu žakovského*, kde je pod názvem Koncil duchovních a od Zasedáním kněží ji odlišuje pouze několik málo překladatelských neshod, pointa zůstává stejná. Na rozdíl od *Písně žáků darebáků*¹⁹³, zde však následuje Koncil farských kuchařek, který by měl být volnou reakcí kuchařek, které se dozvěděly o biskupově výnosu. Sešlo se celkem patnáct žen, které debatovaly nad svým osudem a zda je muži opravdu vypudí ze svých postelí a far. Většina z nich popírá i sebemenší možnost, že by se jich vzdali neboť „co poklidný duchovní zmůže na posteli, nedokáže laiků šest!“¹⁹⁴, jiná argumentuje, že „ten duchovní, který si žen tak málo cení, může příkaz vyplnit přímo v okamžení, když si sám laskavě utne přirození.“¹⁹⁵. Po prezentování názorů zbylých žen nastoupí ta nejmoudřejší, která udává, že žena je dosti mazaná na to, aby muže sváděla i přes zákazy.¹⁹⁶

Mikuláš Konáč z Hodiškova

Vydavatel Mikuláš Konáč z Hodiškova překládal především renesanční a středověká díla, jejichž protichůdné ideje se spájí a Konáč z pohledu své překladatelské činnosti působí jako „vlastenecký humanista a konzervativní utrakvista“.¹⁹⁷ Napsal *předmluvu k lukiánskému dialogu Charona s Palinurem a přídavek k překladu boccaciovske rozprávky o Cimonovi hlúpém* a z jeho dílny vychází také dílo *Pravidlo lidského života*. Jedná se o sbírku bajek indického původu, neboť sám autor uvádí, že „byly nájprvé jazykem napsány indckým, potom perským a pak arabským, potom židovským a naposledy z židovského v latinský obráceny“¹⁹⁸ on sám je potom přepsal do českého jazyka. Poměrně literárně činný autor po vydání *Pravidla* roku 1528 utichá, pravděpodobným důvodem může být nástup Habsburků na český trůn.¹⁹⁹

Pro problematiku kuchařek v této práci nejsou podstatné bajky v *Pravidlech* jako takové, ale především úvod napsaný Konáčem. Svůj překlad zde překvapivě jako kališník věnuje nejvyššímu kancléři Království Polského katolickému Krystoforu z Šindlovce a na Směrovce, a uvádí, co vše museli v dějinách věřící pro náboženství snášet a jak byli pronásledováni, od starověku, přes vládu Karla IV. až po vládu Vladislava Jagellonského, kritizuje i svého současníka Martina Luthera. Do úvodu zahrnuje i čtyři žertovné povídky,

¹⁹³ KRÁTKÝ, Radovan (ed.). *Středověké písně cechu žakovského*. Praha: Melantrich, 1958. s 161-168.

¹⁹⁴ Tamtéž s 171.

¹⁹⁵ Tamtéž s 171.

¹⁹⁶ Tamtéž s 169-175.

¹⁹⁷ KOPECKÝ, Milan. *Pravidlo lidského života*. Praha, 1961. s 8.

¹⁹⁸ Tamtéž s. 21.

¹⁹⁹ Tamtéž s. 7-9.

kdy hned v první reaguje na problematiku kněží, kteří smilství nepokládají za smrtelný hřích a mnohdy mají i dvě kuchařky. Vypráví o knězi, který měl dvě kuchařky, starou a mladou, a jednoho dne položil hlavu do klína té staré a požádal ji, aby mu vytrhala jeho šedé vlasy. Stará kuchařka si však pomyslela, že pokud mu vytrhá šediny, vymění ji za mladší ženu. Vytrhala mu proto jeho černé vlasy. Později kněz podobnou prosbu namířil i proti své mladé kuchařce, ta však na jeho hlavě nenašla jiné vlasy než šedé, a tak kněz zůstal plešatý. Dále potom varuje před ženami a jejich věrností.²⁰⁰

Šimon Lomnický z Budče a *Kupidova střela*

Šimon Lomnický z Budče byl spisovatelem přelomu 16. a 17. století, tvořícím především mravokárná díla, jako je například *Kupidova střela* a *Dětinský rápek*, a příležitostnou poezii. Traduje se o něm, že jej na své náklady poslal Vilém z Rožmberka studovat na jezuitskou kolej. Po studiu se stal učitelem a později rožmberským úředníkem, již v 90. letech se však začal zabývat poezií často věnovanou právě Rožmberkům. Rudolf II. jej dokonce, snad i pro svou vlastní zálibu v erotických tématech a pro přímluvu mecenášů, povýšil do šlechtického stavu. Po sérii osobních katastrof odešel s manželkou do Prahy, kde na krátkou dobu přestoupil k evangelíkům, než se po bitvě na Bílé hoře obrátil zpátky ke katolicismu. V posledních letech svého života žebral na Pražském mostě a drze korespondoval s císařem Ferdinandem i místodržícím Karlem Lichtensteinem, čímž se zprotivil literární vědě 19. a 20. století a téměř upadl v zapomnění.

Dvě zmiňovaná díla, *Kupidova střela* a *Dětinský rápek*, patří do devíti výchovných próz, které se tematicky zabývají sedmi smrtelnými hříchy, například *Knížka o sedmi hrozných ďábelských řetězcích* radí, jak se ubránit léčkám Antikrista, *Postní zvyk* pojednává o půstu a jak jej správně dodržet a *Traktát o tanci* radí tanec mezi smrtelné hříchy. Lomnický se inspiruje ve starších dílech kupříkladu ve *Frantových právech* lékaře Jana Franty a používá satiru.²⁰¹

V *Kupidově střele* nalezneme kapitolu *O svatokrádežném hříchu smilstva, kterýmžto se děje Pánu Bohu křivda veliká, když se s pannami aneb s lidmi Pánu Bohu oddanými hřeší tím hříchem prokletým, a zvláště na místě posvatným*, která řeší i problematiku smilstva kněžích, a navíc pojednává o manželském stavu. Lomnický zde témata zpracovává třemi satirickými povídkami proloženými krátkými verši. První je o králi Hyrakanovi, který si chtěl vzít dceru bývalého krále, abatyši Epigenii, a doufal, že jemu i tomuto sňatku požehná apoštol Matouš. Ten mu to však zakázal, neboť Epigenie je oddaná bohu, což Hyrakanuse rozzlobilo

²⁰⁰ KOPECKÝ, Milan. *Pravidlo lidského života*, s. 23-30.

²⁰¹ LOMNICKÝ, Šimon. *Kupidova střela, Dětinský rápek*, s. 443-460.

natolik, že se rozhodl Matouše popravít a abatyši i s ostatními jeptiškami upálit v klášteře. Neštěstí zabránil mučedník Matouš, který oheň obrátil na královský palác. Král uprchnul, chytil lepru, a nakonec se sám zabil.

Druhý příběh vypráví o magdeburském arcibiskupovi Udovi, žijícímu za vlády císaře Oty III., který žil nečestným životem a smilnil se ženami. Po nějakém čase svedl i abatyši, přičemž k němu jedné noci začal promlouvat hluboký hlas snažící se zastrašit jej od jeho hříchů. Když hlas neustával ani třetí noci, Udo se noci malinko polekal, ale své chování nezměnil. Osudová pro něj byla noc, kdy kanovník Fridericus spatřil procesí posledního soudu, na jehož konci všichni svatí padli k zemi, po čemž byl arcibiskup i s abatyší předveden před soud, a nakonec byli oba odsouzeni ke smrti stětím. Po jeho smrti měl kaplan jménem Bruno sen o Satanovi, který Uda nazýval svým druhem a o hromadě zlých duchů doprovázejících chlápěného kněze do podsvětí.

Třetí a poslední příklad je věnován přímo kuchařkám pracujícím při farách. Příběh vypráví o dvojici bratří farářů, dobrém a mravném Petrovi a Haymovi, který se dopouštěl smilstva, a který byl spolu se svou nevěstkou zabit bleskem ve své posteli. Třetí noc po jeho smrti uviděl jeho bratr Ivici, jak ho nese na zádech, se žábami na ramenou a ohnivou opicí na hrudi. Petr jej politoval a Haymo odvětil, že ta Ivice je jeho kuchařka, která byla jeho konkubínou a ta opice je jejich dcerou a žáby ostatními pankharty. Odtud pochází ono přísloví, že každá kněžská kuchařka je po smrti čertova kobyla, neboť náhodný pocestný onu Ivici popsal jako kobylu.²⁰²

Další zmínky o kuchařkách

Mimo již zmíněných dobových děl, nalezneme obecné zmínky o kuchařkách, a mnohdy i těch kněžských, i v dalších dílech různých žánrů. Například i v nejstarších dochovaných kuchařkách nalezneme vedle receptů několik málo řádků věnovaných kuchařkám a jejich povaze. Mezi tato díla patří především kuchařka od Severina mladšího, kterou později přetiskl Jan Kantor a k receptům přidal poučení pro kuchařky,²⁰³ a poté *Kuchařství, to jest: Knížka o rozličných krmích, kterak se užitečně s chutí strojiti mají: jakožto zvěřina, ptáci, ryby a jiné mnohé krmě, každému kuchaři aneb hospodáři knížka tato potřebná a užitečná* od Bavora mladšího Rodovského z Hustiřan z konce 16. století, kde jsou v obojích případech kuchařky popisovány spíše negativně, jako nemyté nevzdělané ženy.²⁰⁴

V Bavorově kuchařce se dokonce nachází krátká báseň nazvaná K kuchařce napomenutí,

²⁰² LOMNICKÝ, Šimon. *Kupidova střela, Dětský rápek*, s. 118-128.

²⁰³ WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Líčení dějepisné ze XVI. století*, s. 15.

²⁰⁴ Tamtéž s. 132.

kteřá hospodynĭ radĭ jak se zalĭbit svĕmu pĕnu.²⁰⁵

Lidĕ se od nepamĕti bĕli budoucnosti a vŕdly se snaŕili nahlĕdnout za zĕvoj vĕdomĭ. Jiŕ z dob antickŕch tedy mĕme doklady o proroctvĭch a vĕŕtĭrnĕch, kterĕ nabĕzely tĭŕenĕ odpovĕdi. Ŗĭrenĭ proroctvĭ v ěeskŕch zemĭ pĭspěla stĕredovĕkĕ vzedĕlanost, sama cĭrkev mnohĕ proroctvĭ schvalovala a jinĕ zavrhovala.²⁰⁶ V Menŕĭkovŕch *Āeskŕch proroctvĭch* nalezneme Vejtaħ z dvanactĕrĕho Sĭbylinĕho proroctvĭ, kde jsou Āeŕi varovĕni pĕed Boŕĭm hnĕvem, kterĕ by je mĕlo ztrestat krupobĭtĭm, hladem a morem, protoŕe mnozĭ mĕŕŕanĕ budou hĕŕit a je povinnosti knĕŕi je ochrĕnit. Vyslovenĕ varuje pĕed hrozbou ŕenskĕho pohlavĭ, kterĕ svŕmi prsy lĕkajĭ k cizoloŕstvĭ a zmiŕuje kuchařky, dĕvečky a ŕenkŕyřky, kterĕ podle proroctvĭ budou svĕ dĕti hĕzet do zĕchodŕ.²⁰⁷

Diametrĕlnĕ odliŕnŕm literĕrnĭm ŕĕnrem je kronĭka, jeden z nejdŕleŕitĕjŕich stĕredovĕkŕch narativnĭch pramenŕ, kterĕ chronologicky popisuje historĭckĕ udĕlosti. Pro bĕdĕnĭ ěeskĕho stĕredovĕku je vŕznamnŕm dĭlem *Kronĭka ěeskĕ* Vĕclava Hĕjka z LiboĀan, kterŕ byl knĕzem pochĕzejĭcĭm z drobnĕ ŕlechty, a kterŕ mĕl podobnĕ jako jiŕ zmiŕovanŕ knĕz Vĕclav Rosa bohatĕ neshody s administrĕtorem Caherou, coŕ vedlo k jeho pokatoliĀtĕnĭ.²⁰⁸ V *Kronice* nalezneme krĕtkŕ ŕryvek obviŕujĭcĭ kuchařku, ŕe pĕi hledĕnĭ svĭčky omylem zapĕlila koudel a ŕořelo pĕes tĕricet domŕ vĕetnĕ kostelnĭ vĕŕe i se zvonem.²⁰⁹

Inspirĕcĭ pro mnoho satirĭckŕch dĕl, napĕříklad Lomnickĕho Kupidova ŕřela, se stalo dĭlo *Frantova pĕrĕva a jinĕ kratochvĭle*, jehoŕ autorem byl lĕkař Jan Franta. Jednĕ se o ukĕzku literatury 16. stoletĭ urĕenou niŕŕmĭm spoleĀenskŕm vrstvĕm, kterĕ naplŕňovala pĕedevŕm funkci pobavenĭ a mnohŕmi mravokĕrci svĕ doby byla kritizovĕna.²¹⁰ Kniha pĕedstavuje ironĭckĕ rady pijĕkŕm a ŕenĕm, co si ŕivot ulehĀujĭ podobnŕmi kratochvĭlemi²¹¹, mezi nimiŕ se objevujĭ i svĕtskĕ kuchařky. Desĕtĕ kapitola dĕvĕ nauĀenĭ kuchařkĕm, jak se majĭ chovat ve sluŕbĕ a ke svĕmu pĕnovi. Kuchařky zde nazŕvĕ takĕ dĕvkami a radĭ jim, aby vŕdly mĕly vĭce pĕnŕ.

²⁰⁵ RODOVSKŕ Z HUSTIŘAN, Bavor. *Kuchařstvĭ to jest Kniŕka o rozliĀnŕch krmĭch, kterak se uŕiteĀnĕ s chuŕĭ strojĭti majĭ, jakoŕto zvĕřina, ptĕci, ryby a jinĕ mnohĕ krmĕ: kaŕdĕmu kuchaři aneb hospodĕři knĕzka tato potĕebnĕ a uŕiteĀnĕ*. Praha: Avicenum, 1975, s. 31.

²⁰⁶ MENĀIK, Ferdinand. *Āeskĕ proroctvĭ k dĕjinĕm prostonĕrodnĭ literatury*. Praha, 1916. s. 5.

²⁰⁷ Tamtĕŕ s. 34-37.

²⁰⁸ FLAJŖHANS, V. (ed.). *Kronĭka ěeskĕ*. Praha, 1918. s. 3.

²⁰⁹ Tamtĕŕ s. 66.

²¹⁰ KOLĀR, Jaroslav. *Frantova pĕrĕva a jinĕ kratochvĭle*. Praha: Āeskoslovenskŕ spisovatel, 1977, s. 7-8.

²¹¹ BĕLOHLĕVEK, Miloslav. *Dĕjiny Plznĕ, I: Od poĀĕtkŕ do roku 1788*. Plzeŕ: ZĕpadoĀes. nakl., 1965, s. 186.

Závěr

Cílem této práce bylo představení role kuchařky sloužící na faře a dokázání její důležitosti v mikrosvětě kališnických far. Především jsem zkoumala postavení kuchařek ve společnosti a zda se prací pro faráře povýšilo, či s sebou toto zaměstnání přinášelo spíše problémy.

Okřsek tvořený kostelem, farou a mnohdy i hřbitovem tvořil ve středověku důležitý sociální prostor, kde docházelo nejen ke shromažďování se, ale především i jako liturgické či memoriální ohnisko.²¹² Farář měl na starosti celou čeleď a vzhledem k nutnosti péče i o přilehlé pozemky, byla pro něj kuchařka mnohdy nenahraditelnou výpomocí²¹³. Nejčastější zachované písemné památky jsou především spory mezi duchovními, či farářem a jeho zaměstnanci. Tento jev lze připsat jednoduše k faktu, že se spíše zapíší dohady a hádky než nuda každodenního poklidného života.

Co se týče kuchařek samotných, ačkoliv pro kněze byla jejich pomoc nezbytně důležitá, obyčejní lidé jim mnohdy záviděli lepší oblečení nebo speciální místo v kostele.²¹⁴ Mnoho zlých pomluv si kuchařky zaviniily samy svým nečestným chování, ale jako v případě morálně ochablých kněží tak lze soudit pouze ze zápisků o zlotřilých kuchařkách, proti nimž nám chybí oslavné spisy, které by chválily ženy dělající svou práci dobře. Je zřejmé, že nikdo nepsal o kuchařkách, které pilně a vzorně sloužily, ale jen o těch okrádajících a smilnicích. Jejich zločinnost však nelze přehlížet, neboť případů, kdy okradly kněze, během jeho života i po smrti, existuje celá řada. Pravděpodobným důvodem a pro kuchařky lákadlem mohla být jejich naprostá orientace v domácnosti, nebylo tedy těžké sem tam ukrást knoflíček či pár peněz. Po smrti okrádaly především v případě, že se bály, že na ně není myšleno v kšaftu, či pokud kněz zemřel bez něj.

Nejobšrnějšími materiály ke studiu vztahů mezi faráři a kuchařkami jsou dochované kšafy, kde jsou kuchařky častými příjemci mnohých hmotných i nehmotných darů. Dle mého se jedná o důkaz, že si byly ženy svými zaměstnavateli váženy, neboť mnohé kšafy jsou více než štědré, kromě peněz, oblečení nebo jiných drahých předmětů kuchařka sem tam obdržela i statek.²¹⁵ Odlišné byly samozřejmě případy, kdy farář zemřel bez kšaftu nebo těch málo situací, kdy se kuchařka hádala před soudem o nevyhovující odměně.

V otázce konkubinátu mezi kněžími a jejich kuchařkami mi hlavní nástin dané

²¹² ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, s. 143.

²¹³ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 571.

²¹⁴ Tamtéž s. 622.

²¹⁵ BOROVIČKA, Klement. *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I. s. 26-27.*

problematiky nabídly především dopisy konzistoře, které dokazují, že tato problematika nebyla ojedinělá a nejčastějším řešením bylo vyhnání kuchařky, popřípadě i s dětmi. Ačkoliv kněžské manželství bylo i přes reformační nálady zakázáno, mnozí faráři se potají oddávali a své manželky vydávali právě za kuchařky. Chtěli-li bychom v tomto případě více věřit dobové literatuře nedopadl by výsledek pro ženy o mnoho lépe. Farářovi kuchařky jsou popisovány jako ďáblové kobyly (Lomnického *Kupidova střela*), které jsou knězovou zhoubou nebo jako lákadla, které si však kněží nenechají odepřít ani když tak přikáže biskup (Zasedání kněží; Koncil duchovních). Mírnější nejsou ani první dochované kuchařky od Severina mladšího a Bavora mladšího Rodovského z Hustiřan, které kuchařky opět jen kritizují.

Myslím si, že se nedá vyloženě říct, že by tyto ženy stály na okraji společnosti nebo byly jakkoli opovrhované, například kuchařka Jana Rokycana byla vzhledem k tomu, že ji mnoho různých lidí odkazovalo kšaftem dárky, pravděpodobně váženého postavení²¹⁶, ale zároveň se jednalo o ženy nedobré pověsti, o kterých se říkalo, že když pracují s ohněm tak musí být prudké a vzteklé.²¹⁷ Středověká povolání, která by byla nějakým způsobem pro společnost nepřijatelná bývala prostorově či oděvem oddělena od běžných lidí (kováři za městem, nevěstky se žlutým šlojířkem²¹⁸), což se o těchto kuchařkách říci nedá. Přesto i historik Zikmund Winter ve svém díle *Život církevní v Čechách* uvádí, že: „Živobytní kněžské kuchařky nebylo hodno závidění. Vždy bývala od světských lidí i od úřadu duchovních snižována, často proti lidskosti i rozumu.“²¹⁹

²¹⁶ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 621.

²¹⁷ WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Líčení dějepisné ze XVI. století*, s. 131-132.

²¹⁸ MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích: (1471-1526)*, 3: *Města*. Praha: Academia, 1998, s. 202

²¹⁹ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 622.

Summary

The main aim of this bachelor's thesis was to shed light on the role of parish cooks and highlight their significance within their communities in medieval times. The primary focus was on understanding the social position of cooks during that time.

The opening chapter delved into the world of Hussite parish houses and the functions they served within the Hussite institutions during the medieval era. The church and parish houses held immense importance as social hubs in that period. Priests not only tended to spiritual matters but also managed their staff, including roles like bell ringers and chaplains, as well as the associated properties. Among these support roles, cooks played an indispensable part in aiding the priest.

While the help provided by cooks was essential, there was a degree of envy among common people due to their distinct clothing and special standing within the church community. Some of these negative perceptions were, in part, a result of behaviors and actions exhibited by cooks themselves. Instances of wrongdoings, like embezzlement from priests, contributed to the tensions.

Testaments emerged as a valuable resource for understanding the relationships between priests and cooks, as they frequently mentioned these cooks. Priests extended various forms of support, including financial aid, clothing, and valuable items, as documented in these testaments.

Interestingly, despite the requirement for Hussite priests to remain celibate, instances of priests cohabitating with concubines were not uncommon. Some of these relationships were even considered akin to marriages, and children were born from such unions. The literature from that era also revealed biased perspectives against women.

It's important to note that women working in parish houses weren't marginalized in society, yet their presence sometimes posed challenges to established ecclesiastical norms. Medieval workers whose societal acceptance was limited had to wear specific markers or work behind city borders. However, notably, this was not the case for parish cooks.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Národní knihovna České republiky. Sběrka náboženských akt a dekretů. sign. XVII.A.16.

[online]. [cit. 2023-08-17]. Dostupné z:

https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__XVII_A_16__3RQSCE7-cs.

Knihovna Národního muzea. Sborník bratrských příruček agendových. sign. V G 53. Praha.

[online]. [cit. 2023-08-17]. Dostupné z

https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=KNM___-NMP__V_G_53_____44U8E6B-cs.

Literatura

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Dějiny Plzně, I: Od počátků do roku 1788*. Plzeň: Západočes. nakl., 1965.

BOROVÝ, Klement (ed.). *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické díl. I: Akta konsistoře utrakvistické*. Praha, 1868. [online]. [cit. 2023-01-25]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=19&bookid=938&page=0>.

ČORNEJ, Petr. *Husitská revoluce: stručná historie*. Praha: Paseka, 2021. ISBN 978-80-7637-189-7.

ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny země koruny české V*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-296-1.

FLAJŠHANS, V. (ed.). *Kronika česká*. Praha, 1918. [online]. [cit. 2023-08-17]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=20&bookid=315&page=0>.

HEŘMANSKÝ, František. (ed.). *Husitská kronika, Píseň o vítězství u Domažlic*. Praha 1979.

[online]. [cit. 2023-08-16]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=20&bookid=1214&page=0>.

HLAVÁČEK, Ivan. *Ze zpráv kronik a doby husitské*. Praha, 1981. ISBN 25-090-81. [online]. [cit. 2023-08-16]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=20&bookid=1187&page=1>.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0186-7.

HRDINA, Jan; JÍŠOVÁ, Kateřina. *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku* Praha: Scriptorium, 2015. ISBN 978-80-86852-73-7.

KAŠPAR, Karel. *Hus a jeho ovoce*. Praha, 1926.

KOLÁR, Jaroslav (ed.). *Frantova práva a jiné kratochvíle*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha, 1915.

KOPECKÝ, Milan (ed.). *Pravidlo lidského života*. Praha, 1961. [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=47&bookid=1161&page=1>.

KRÁTKÝ, Radovan (ed.). *Středověké písně cechu žakovského*. Praha: Melantrich, 1958. [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=47&bookid=1333&page=1>.

KŮRKA, Pavel. *Kostelníci, úředníci, měšťané: samospráva farnosti v utrakvismu*. Praha: Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-168-2.

LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

LOMNICKÝ, Šimon. *Kupidova střela: Dětský řápek*. Brno: Atlantis, 2000. ISBN 80-7108-216-3.

MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo. 2001. ISBN 80-7203-265-8.

MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích: (1471-1526), 3: Města*. Praha: Academia, 1998.

MENČÍK, Ferdinand. (ed.). *Zápisky kněze Václava Rosy*. Vídeň, 1879. [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z:
<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=39&bookid=1138&page=1>.

MENČÍK, Ferdinand. (ed.). *Česká prorocství k dějinám prostonárodní literatury*. Praha, 1916. [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z:
<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=39&bookid=1145&page=1>.

MERTLÍK, Rudolf. (ed.). *Písň žáků darebáků II*. Praha: Melantrich, 1951. [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné z:
<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=47&bookid=988&page=1>.

NOVÁČEK, Vojtěch. (ed.). *Listář k Dějinám školství kutnohorského (1520-1623)*. Praha 1894. [online]. [cit. 2023-07-23]. Dostupné z:
<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=17&bookid=1222&page=0>.

TRUHLÁŘ, Josef. *Manualník Václava Korandy*. Praha, 1888. [online]. [cit. 2023-07-17]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=19&bookid=220&page=0>.

TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu Pražského: 1437-1620, Oddíl I, Díl I*. Praha, 1910. [online]. [cit. 2023-01-24]. Dostupné z:
<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=33&bookid=963&page=0>.

TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu pražského: 1437-1620. Oddíl I, Díl II*. Praha. 1915. [online]. [cit. 2023-01-24]. Dostupné z:
<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=33&bookid=978&page=0>.

OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha, 2002. ISBN 80-702-542-9.

PAŽOUT, Julius Augustin. *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562-1570*. Praha: Historický spolek, 1906, s. [online]. [cit. 2023-08-17].

Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:25499bf0-7573-11e8-bb44-5ef3fc9ae867>.

RODOVSKÝ Z HUSTIŘAN, Bavor. *Kuchařství to jest Knižka o rozličných krmích, kterak se užitečně s chutí strojiti mají, jakožto zvěřina, ptáci, ryby a jiné mnohé krmě: každému kuchaři aneb hospodáři knižka tato potřebná a užitečná*. Praha: Avicenum, 1975. [online]. [cit. 2023-07-22].

Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:af3052b1-aea8-4223-a11f-2262df5f7278>.

ŠMAHEL, František. *Mezi středověkem a renesancí*. Argo, Praha: 2002. ISBN80-7203-426-X.

ŠIMŮNEK, Robert; LAVIČKA, Roman. *Páni z Rožmberka 1250-1520; Jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*. České Budějovice: Veduta, 2011, ISBN 978-80-86829-70-8.

VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku*: Praha: Státní knihovna ČSR, 1987.

Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:a9d83fdf-cee8-4d04-999d-1e094ef459ab>.

WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896.

WINTER, Zikmund. *Kuchyně a stůl našich předků: Líčení dějepisné ze XVI. století*. Praha, 1892.